

Republika e Kosovës
Republika Kosova - Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada – Government
Ministria e Administrimit të Pushtetit Lokal
Ministarstvo Administracije Lokalne Samouprave
Ministry of Local Government Administration

NACIONALNI PROGRAM ZA LOKALNI EKONOMSKI RAZVOJ DO 2023

septembar, 2023.

Sadržaj

Skraćenice	2
Izvršni rezime.....	Error! Bookmark not defined.
1. Uvod	Error! Bookmark not defined.
2. Metodologija rada	6
3. Opšti kontekst	8
4. SWOT analiza	9
5. Sadržaj analize problema	11
6. Povezanost sa relevantnim strateškim dokumentima	Error! Bookmark not defined.
7. Vizija, ciljevi i mere	17
Prvi cilj: Lokalna ekonomska konkurentnost.....	18
Specifični cilj 1.1: porast investicija u oblastima za potencijalni lokalni ekonomski razvoj.....	18
Specifični cilj 1.2: porast produktivnosti i promovisanja lokalnog turizma	19
Specifični cilj 1.3: podrška proizvođačima sa naglaskom na digitalizaciju i inovaciju	20
Drugi cilj 2: Sveobuhvatno zapošljavanje.....	20
Specifični cilj 2.1: smanjenje jaz u veštinama na tržištu rada	21
Specifični cilj 2.2: povećanje zaposlenosti za žene, omladinu i ugroženu kategoriju	21
Treći cilj: Lokalna infrastruktura (poboljšana)	22
Specifični cilj 3.1. poboljšanje infrastrukture lokalnog prevoza i usluga	22
Specifični cilj 3.2: obezbeđenje pristupa u preteću infrastrukturu.....	23
Specifični cilj 3.3: integrisano upravljanje sa otpadima	23
Specifični cilj 3.4: poboljšanje efikasnosti energetske infrastrukture.....	24
Četvrti cilj: Delotvorno i kooperativno vladanje (upravljanje)	25
Specifični cilj 4.1: održive i efikasne finansije lokalne samouprave.....	25
Specifični cilj 4.2: unapređenje procesa i resursa za planiranje i razvoj lokalnih politika	26
Specifični cilj 4.3: poboljšanje usluga i opštinska odgovornost	27
Specifični cilj 4.4: osnaživanje partnerstva za lokalni ekonomski razvoj	27
Pokazatelji	29
8. Sprovođenje, praćenje, izveštavanje i ocenjivanje	32
9. Finasijski projekti za sprovođenje Nacionalnog programa za lokalni ekonomski razvoj.....	34
10. Prilozi, glavni rezultati anketiranja u opštinama	36

Skraćenice

ARBK	Agencija za registrovanje biznisa na Kosovës
SB	Svetska banka
EU	Evropska unija
ZB	Zapadni Balkan
DEMOS	Projekat za decentralizaciju i podršku opštinama
DSI	Direktne strane investicije
MALS	Ministarstvo administracije lokalne samouprave
MONT	Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacije
AMTR	Aktivne mere tržišta rada
MFRT	Ministarstvo finansija, rada i transfera
MIRT	Ministarstvo industrije, preduzetništva i trgovine
MSPPi	Ministarstvo životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture
MSP	Mala i srednja preduzeća
PKK	Privredna Komora Kosova
DBP	Domaći bruto proizvod
NPR	Nacionalni plan za razvoj
NPLER	Nacionalni plan za lokalni ekonomski razvoj
NSR	Nacionalna strategija za razvoj
COR	Ciljevi za održivi razvoj
ITK	Informativna tehnologija i komunikacija
UNDP	Program Ujedinjenih nacija za razvoj
NKR	Nacionalna kancelarija revizije
KP	Kancelarija premijera

Izvršni rezime

Lokalni ekonomski razvoj je proces koji ima za cilj poboljšanje života građana, podsticanje rasta investicija, stimulisanje preduzeća sa razvojnim potencijalom, promovisanje otvaranja novih radnih mesta, kao i izgradnju neophodne infrastrukture za olakšavanje saradnje između strana. Nacionalni program za lokalni ekonomski razvoj (NSLER 2030) ima za cilj da lokalizuje strateška opredeljenja koja proizilaze iz Nacionalne razvojne strategije i plana (NSP i ORP 2030) i relevantnih sektorskih strategija centralnog nivoa. NDLER 2030 se uglavnom fokusira na ekonomska pitanja koja utiču na ogromnu većinu opština, ali se istovremeno bavi i pitanjima koja pripadaju centralnom nivou, a koja imaju direktan uticaj na lokalni ekonomski razvoj. Očekuje se da će ovaj program poslužiti opštinama kao osnova, kako bi one izradile svoje strategije ekonomskog razvoja u skladu sa ekonomskim strateškim okvirom koji je izrađen na nivou zemlje.

Proces izrade NPLER 2030 vodila je Radna grupa, čiji je nosilac bilo Ministarstvo administracije lokalne samouprave (MALS). Rad se odvijao u dva pravca: sa jedne strane, identifikovani su izazovi i opšte orijentacije sa centralnog nivoa, dok je sa druge strane perspektiva lokalnog nivoa izvučena kroz različite alate za prikupljanje podataka. Proces izrade je bio sveobuhvatan, gde su pored angažovanja predstavnika institucija centralnog i lokalnog nivoa bili uključeni i predstavnici raznih organizacija, poslovnih udruženja i drugih relevantnih strana. Treba napomenuti da su prilikom utvrđivanja metodološkog okvira uzete u obzir: „Administrativne smernice za planiranje i izradu strateških dokumenata i akcionih planova“ i „Priručnik za planiranje, izradu i praćenje strateških dokumenata i njihovih akcionih planova“. „.

Uprkos dobroj regulatornoj osnovi i naporima ulozenim tokom godina, većina opština na Kosovu još uvek nema kvalitetno planiranje lokalnog ekonomskog razvoja i suočava se sa problemima različite prirode. Neki od problema su nedostatak investicija, neusklađenost vještina na tržištu rada, nedostatak finansijske održivosti i ograničena saradnja.

Vizija ovog programa je „Stvaranje održive, raznovrsne i prilagodljive lokalne ekonomije koja donosi razvoj i prosperitet za sve“. Za postizanje ove vizije do 2030. godine, NPLER je predvideo četiri glavna cilja, a to su: (1) Stvaranje konkurentne lokalne ekonomije; (2) Promovisanje inkluzivnog zapošljavanja; (3) Poboljšanje lokalne infrastrukture i (4) Efikasno i kooperativno ekonomsko upravljanje. Očekuje se da će se cilj 1 postići povećanjem investicija u oblastima sa potencijalom za lokalni ekonomski razvoj; podići produktivnost u poljoprivredi i promovisati lokalni turizam; i podrška preduzetništvu sa fokusom na digitalizaciju i inovacije. Očekuje se da će cilj 2 biti ispunjen smanjenjem jaza u veštinama na tržištu rada i povećanjem pristojnog zapošljavanja za žene, mlade i ugrožene grupe. Očekuje se da će cilj 3 biti postignut kroz unapređenje lokalne transportne infrastrukture i usluga; obezbeđivanje pristupa sledećoj infrastrukturi; integrisano upravljanje otpadom; i poboljšanje energetske efikasnosti u infrastrukturi. Konačno, predviđeno je da se cilj 4 postigne putem održivih i efektivnih lokalnih finansija; unapređenje procesa i resursa u planiranju i razvoju lokalnih politika; unapređenje opštinskih usluga i odgovornosti; i jačanje partnerstva za lokalni ekonomski razvoj.

Sprovođenje ovog programa zahteva blisku saradnju institucija, poslovne zajednice i građana. Saradnjom u sprovođenju stvaraju se uslovi za izgradnju lokalne ekonomije koja promoviše rast i razvoj za sve.

1. Uvod

Lokalni ekonomski razvoj daje suštinski doprinos ukupnom ekonomskom učinku države. Važnost razvoja na ovom nivou postaje sve kritičnija kao rezultat povećane globalne konkurencije, kretanja stanovništva, tehnološkog napretka i rastućih prostornih razlika. U tom kontekstu, lokalni ekonomski razvoj postao je neophodan za podsticanje ulaganja u aktivnosti koje se poklapaju sa lokalnim potencijalima i karakteristikama, za otvaranje novih radnih mesta i premošćivanje razlika između bogatih i siromašnih zemalja.

Ekonomski uspešne lokalne zajednice danas su one koje stvaraju mehanizme za suočavanje sa lokalnim izazovima i istovremeno razvijaju veštine prilagođavanja stalnoj dinamici i promenama na domaćem i međunarodnom nivou. Lokalni ekonomski razvoj je upravo proces koji omogućava ovo prilagođavanje, kroz planiranje uz sveobuhvatno učešće i kontinuirani lokalni dijalog i koordinaciju resursa unutar i van zajednice.

Za razliku od mnogih drugih zemalja, Kosovo je, bar na zakonskom nivou, dobro regulisalo pitanje lokalnog ekonomskog razvoja. U Zakonu o lokalnoj samoupravi, naime u članu 17, lokalni ekonomski razvoj spada u sopstvene nadležnosti opština, što, između ostalog, znači da opštine imaju prostor da planiraju svoj lokalni ekonomski razvoj, da utvrđuju razvojne i strukturne prioritete, kao i definisanje podrške razvoju lokalnog ekonomskog ekosistema.

Uprkos dobroj zakonskoj regulativi i naporima tokom godina, većina opština na Kosovu još uvek nema kvalitetno planiranje u vezi sa lokalnim ekonomskim razvojem i suočavaju se sa sistemskim izazovima koji ometaju njihov razvoj i napredak. Među glavnim izazovima sa kojima se opštinski nivo suočava u smislu ekonomskog razvoja su nedostatak opštinskih kapaciteta da pomognu ekonomski razvoj, nedostatak čvrste podrške u promovisanju investicija u prioritetne sektore, neusklađenost veština na tržištu rada, nedostatak finansijskih sredstava, stabilnost uz veliku zavisnost od centralnog nivoa i ograničenu institucionalnu saradnju.

U cilju pomoći lokalnom ekonomskom razvoju, Vlada Kosova, pod rukovodstvom MALS-a i u saradnji sa drugim resornim institucijama, opštinama i drugim relevantnim akterima, izradila je NPLER 2030. Ovaj dokument ima za cilj da locira strateške orijentacije koje proizilaze iz NSR-a i OPR 2030 i sektorske strategije koje se odnose na ekonomski razvoj. Obim ovog programa je uokviren u rešavanju izazova koji pripadaju lokalnom nivou. NPLER 2030 će služiti kao vodič za opštine, tako da ove poslednje pripreme svoje strategije lokalnog ekonomskog razvoja u skladu sa opštim strateškim definicijama NSR i ORP, kao i sa drugim sektorskim dokumentima na centralnom nivou. NPLER 2030 ima glavni fokus na ekonomskim pitanjima koja imaju horizontalno proširenje na opštine, ali u isto vreme i na pitanja centralnog nivoa koja imaju neposredan uticaj na lokalni ekonomski razvoj. Ovaj dokument sadrži opšte orijentacijske ciljeve i mere. Opštine će u svojim strategijama lokalnog ekonomskog razvoja imati priliku da unesu konkretne akcije i naprave budžetska izdvajanja protiv svojih planova.

Vredi napomenuti da je trenutno na snazi Strategija lokalnog ekonomskog razvoja, čija se važenje očekuje 2023. godine. Relevantna pitanja iz postojeće strategije preneti su u ovaj novi strateški dokument.

Ostatak ovog dokumenta je organizovan na sledeći način. Odeljak II predstavlja metodološka objašnjenja za izradu NPLER 2030. Odeljak III prikazuje opšti ekonomski kontekst zemlje. Odeljak IV predstavlja SWOT analizu, pokazujući prednosti, slabosti s jedne strane i prilike i pretnje s druge strane. Odeljak V rezimira

analizu problema. Odeljak VI sumira glavne strategije vezane za NPLER 2030. Odeljak VII predstavlja viziju zajedno sa ciljevima i merama za usmeravanje. Tabela pokazatelja je predstavljena u istom odeljku. Odeljak VIII objašnjava implementaciju, kao i okvir za praćenje i izveštavanje. Konačno, odeljak IKS predstavlja finansijske projekte za sprovođenje NPLER-a 2030.

2. Metodologija rada

Da bi NPLER 2030 bio sinteza politika ekonomskog razvoja na centralnom i lokalnom nivou, sledio se metodološki pristup koji u svojoj osi ima dva pravca. S jedne strane, razvijen je rad na mapiranju izazova i opredeljenjima orijentacije sa centralnog nivoa; dok je sa druge strane, kroz različite instrumente za prikupljanje podataka, izvučena opšta perspektiva sa lokalnog nivoa. Prilikom utvrđivanja metodološkog okvira za izradu ovog programa uzeto je u obzir: „Upravno uputstvo za planiranje i izradu strateških dokumenata i akcionih planova“ i „Priručnik za planiranje, izradu i praćenje strateških dokumenata i njihovog delovanja“. planove“.

MALS je, kao nosilac ovog procesa, omogućio da proces izrade NPLER-a za 2030. godinu, bude sveobuhvatan i iscrpan u smislu rasprava i konsultacija, gde su pored učešća predstavnika institucija na centralnom i lokalnom nivou, predstavnici organizacija imali i bila uključena razna, poslovna udruženja i drugi akcionari. Paralelno sa ciljem da se na kraju proizvede kvalitetan strateški proizvod, poseban značaj je dat samom procesu, pretvarajući ga u platformu za interakciju za strane.

Tabela 1: proces izrade NPLER

Pripremni rad	Na početku, MALS je osnovala Radnu grupu, kao tim koji je odgovoran za rukovođenje procesom izrade NPLER 2030. Istovremeno, MALS se dogovorio sa švajcarskim DEMOS projektom da dobije podršku u izradi ovog strateškog dokumenta.
Prva radionica radne grupe	Tokom prve radionice, članovi Radne grupe su iskoristili priliku da se upoznaju, razgovaraju o obimu NPLER 2030 i iznesu svoje stavove o tome kako vide lokalni ekonomski razvoj u budućnosti.
Pregled strategija i drugih relevantnih dokumenata	U ovoj fazi, Radna grupa je pregledala NSR i druge sektorske strateške dokumente, koji su odobreni ili su u procesu usvajanja. Pregled strateških dokumenata na centralnom nivou bio je važan za razumevanje strateških orijentacija centralnog nivoa u vezi sa lokalnim ekonomskim razvojem. Paralelno sa ovim, relevantni zakonodavni i institucionalni okvir je revidiran, kako bi se dodatno razjasnio obim ovog dokumenta. Štaviše, Radna grupa je konsultovala različite lokalne i međunarodne izveštaje i studije, uglavnom da bi identifikovala glavne izazove lokalnog ekonomskog razvoja. Tokom ove faze, MALS je kontaktirao različite institucije radi prikupljanja relevantnih statističkih podataka, koji su korišćeni za opisivanje celokupnog konteksta.
Druga radionica radne grupe	Tokom druge radionice, Radna grupa je identifikovala preliminarne izazove lokalnog ekonomskog razvoja, a zatim ih sistematizovala u glavne izazove. Pored toga, radilo se na prvom nacrtu SWOT analize i vođene su diskusije o merama za prikupljanje dodatnih podataka.
Anketiranje sa upravama ekonomskog razvoja i poslovnim subjektima	U cilju dobijanja informacija sa lokalnog nivoa o izazovima, kapacitetima i mogućnostima, sprovedene su dve ankete: jedna sa relevantnim upravama za ekonomski razvoj u opštinama na Kosovu, a druga sa preduzećima. Prvi korak u ovom pravcu bila je priprema upitnika za obe grupe, koji su uključivali pitanja uglavnom kvalitativne prirode. U preduzećima je bilo neophodno sprovesti proces uzorkovanja, kako bi se sagledale perspektive iz različitih tipova poslovanja. Iz

	ankete sa direktorima primljen je ukupno 31 popunjen upitnik, dok je iz ankete sa privrednim subjektima 57 takvih. Dobijeni podaci su obrađeni i tumačeni, uključujući i svako pitanje – vidi prilog
Sastanci sa opštinama i poslovnim zajednicama	Radna grupa je na ovoj radionici predstavila podatke ankete i iskoristila priliku da ih proveri i dodatno razradi kroz razgovore sa pozvanim stranama. Istovremeno, pripremljen je napredniji nacrt glavnih izazova i problema, koji kombinuje sve izvore podataka. Na kraju, učesnici su pozvani da razgovaraju o preliminarnim ciljevima.
Treća radionica radne grupe	Na ovoj radionici, Radna grupa je raspravljala i utvrdila viziju, ciljeve i opšte mere NPLER-a. Istovremeno, utvrđen je okvir za praćenje i evaluaciju ovog programa i napravljena je procjena finansijskog uticaja. Završetkom ove radionice, nacrt NPLER-a je finalizovan i pripremljen za javnu raspravu.
Javne konsultacije	Na kraju celog procesa organizovana je preliminarne i javna rasprava kako bi se dobili komentari i preporuke akcionara. Nakon završetka procesa javnih konsultacija, radilo se na konačnoj verziji dokumenta, koja je konačno dostavljena Vladi na saglasnost.

3. Opšti kontekst

Od proglašenja nezavisnosti, Kosovo je skoro udvostručilo svoju ekonomiju, mada treba napomenuti da je osnova iz ovog perioda bila relativno niska. Tokom godina 2017-2019, Kosovo je premašilo zemlje Zapadnog Balkana u pogledu realnog rasta BDP-a, sa prosečnom stopom od 4,3%. Pandemija COVID-19 zaustavila je tekući nalet rasta. Slično drugim zemljama, Kosovo je u 2020. doživelo realni pad BDP-a od 5,3%, koji se, međutim, uspešno oporavio 2021. U 2021. godini, zapravo, zabeležen je dvocifreni rast od 10,5%. Značajan doprinos pozitivnom trendu privrednog rasta zemlje tokom godina dala je potrošnja, značajno podstaknuta doznakama i posetama dijaspori, kao i inostranom pomoći.

Inflacija i ukupni dug su godinama bili pod kontrolom, što je dovelo do makroekonomske stabilnosti u zemlji. Međutim, od 2021. godine inflacija je počela značajno da raste, u početku kao rezultat povećane potražnje za stimulativnim paketima za rešavanje posledica pandemije, a u poslednje vreme, posebno zbog rata u Ukrajini, gde su se posledice osetile uglavnom u cene osnovnih proizvoda, kao što su energija i hrana. U julu 2022. godine, slično većini evropskih zemalja, Kosovo je zabeležilo neviđenu stopu inflacije od 14,2%. Uočen je trend rasta i kod opšteg duga, iako daleko od proporcija koje se vide u slučaju inflacije.

Tabela 2: Glavni ekonomski pokazatelji

Pokazatelj	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
Stopa porasta realnog domaćeg bruto proizvoda reale (%)	4.2	3.4	4.8	-5.3	10.5
Domaći bruto proizvod (mil. EUR)	6,356.4	6,671.5	7,056.1	6,771.6	7,816.6
Stopa inflacije (%)	1.5	1.1	2.7	0.2	3.4
Javni dug (% e DBP-a)	16.4	17.0	17.6	22.4	21.9
Tržišni deficit (% eDBP-a)	29.0%	31.8%	31.0%	35.9%	36.1%
<i>Uvozi – robe (mil. EUR)</i>	378	367.5	383.5	474.9	749.7
<i>Izvozi – robe (mil. EUR)</i>	3,047.0	3,347.0	3,496.9	3,296.0	4,652.7
<i>Uvozi – usluge (mil. EUR)</i>	1,358.8	1,561.6	1,675.1	994.9	1,954.4
<i>Izvozi – usluge (mil. EUR)</i>	531.5	705.8	749.1	603.3	870.7
Direktne strane investicije u (mil. EUR)	255.4	272.1	254.6	345.7	415.3
Direktne strane investicije u (% e DBP-a)	4.0	4.1	3.6	5.1	5.3
Stopa nezaposlenosti u (%)	30.5	29.6	25.7	25.9	20.5
<i>Nezaposlenost žena u (%)</i>	36.6	38	34.4	32.3	22.1
<i>Učešće u radnoj snazi u (%)</i>	43	42	40.5	38.3	37.7
Stopa siromaštva (% populacije-stanovništva)	18	-	21.1	23.2	19.4

Izvor: ASK i CNK

Celokupna ekonomska struktura na Kosovu je uglavnom fokusirana na industrijske i uslužne aktivnosti, koje stvaraju malu dodatnu vrednost u privredi. Podaci pokazuju da industrije sa srednjom ili visokom tehnološkom bazom, koje se u principu smatraju naprednim industrijama, čine samo 1% dodate vrednosti u zemlji. Glavne delatnosti u industriji su proizvodnja (prerada) i građevinarstvo, sa učešćem u BDP-u od 11,7% i 8,5%, respektivno. Slično tome, usluge, uprkos činjenici da najviše doprinose ekonomiji Kosova (47,5%), samo oko 1/6 njih su usluge zasnovane na visokom intenzitetu znanja. U strukturi usluga

dominiraju trgovina na veliko i malo, promet nekretninama, transport i finansijske usluge. S druge strane, doprinos poljoprivrede privredi Kosova značajno je opao tokom poslednje decenije, sa 15% u 2008. na 7% u 2021. godini. Iako privatni sektor drži primat u ekonomiji Kosova, on je još uvek krhak, a dominirala su mikro preduzeća sa ograničenim kapitalom.

Kosovo se smatra relativno otvorenom zemljom; trgovine (izvoz i uvoz zajedno) čine u proseku oko 90% BDP-a u periodu 2017-2022. Liberalizacija trgovine tokom godina nije dovela do poboljšanja trgovinskog bilansa zemlje, tako da je deficit i dalje prilično visok, oko 33% BDP-a u istom periodu. Ovom deficitu najviše doprinosi veoma visok uvoz roba, dok suficit u trgovini uslugama uspeva da ga donekle ublaži. Kosovo ostvaruje najveću komercijalnu razmenu sa zemljama sa kojima se graniči i zemljama EU, u okviru CEFTA i SSP sporazuma o slobodnoj trgovini. Kosovski izvoz, kao odraz strukture privrede, ne sadrži sofisticirane proizvode i usluge i karakteriše ga niska stopa preživljavanja na stranim tržištima. Uprkos obeshrabrujućem trendu izvoza, njihovo značajno povećanje u 2021. i u prvoj polovini 2022. godine nada je potencijalu u ovom pravcu.

Direktne strane investicije (SDI), koje obično imaju širok uticaj na privredu, u odnosu na BDP ostaju ispod proseka zemalja u okruženju, iako beleže pozitivan trend poslednjih godina, dostižući najveću vrednost 2021. godine, tačnije 415,3 miliona evra. Najveći priliv ovih investicija dolazi iz kosovske dijaspe, uglavnom koncentrisane u Nemačkoj i Švajcarskoj. Sektor koji najviše apsorbira direktne strane investicije su nekretnine. Ovaj sektor, po prirodi, proizvodi vrlo malo efekata prelivanja u privredi. S druge strane, dva veoma važna sektora sa potencijalom za ekonomski razvoj, proizvodnja (prerada) i informaciono-komunikacione tehnologije (IKT), nisu uspeali da apsorbiraju više od 3,3% ukupnih SDI u 2021. godini.¹

Gore opisani ekonomski rast nije preveden u značajno poboljšanje parametara razvoja. Uprkos visokom procentu radno sposobnog stanovništva (oko 65%), Kosovo i dalje ima najveću stopu nezaposlenosti u Evropi, sa prosečnom stopom od 26,4% u poslednjih pet godina. Treba napomenuti da je u poslednjih godinu dana, kao rezultat „postpandemijskog buma“, zabeležen relativno zadovoljavajući pad. Nezaposlenost je posebno izražena kod mladih i žena, gde je proseka u poslednjih pet godina 48,7%, odnosno 32,7%. Pored visoke nezaposlenosti, Kosovo ima visok nivo neaktivnosti na tržištu rada, gde je samo 40,3% radno sposobnog stanovništva bilo aktivno u periodu 2017-2021. Takođe, Kosovo se procenjuje kao najsiromašnija zemlja u Evropi, sa stopom siromaštva od 17%. Kod žena glava domaćinstava ova stopa je još veća – 23,7%.

4. SWOT analiza

¹ CBK. Vremesneke serije - Strane direktne investicije. Februar 2022.

Prednosti	Slabosti
▪ pravna infrastruktura ▪ izvori informacija o privrednim potencijalima ▪ razvijena putna infrastruktura u najvećim opštinama ▪ mlada radna snaga sa potencijalom za posao ▪ prisustvo centara za stručno usavršavanje ▪ prirodni potencijali za razvoj turizma ▪ Finansijsko obezbeđenje osnovnog poslovanja opštine ▪ zakonski uslovi za korišćenje opštinske imovine od strane investitora ▪ opštinske kancelarije za pružanje pomoći u poljoprivrednim pitanjima ▪ aktuelni projekti prekogranične saradnje, posebno u oblasti turizma	▪ nedostatak stručnih kapaciteta za izradu politika lokalnog ekonomskog razvoja ▪ naplata godišnjih sopstvenih prihoda ispod planiranog nivoa ▪ velika zavisnost budžeta od državnih grantova ▪ demografska kretanja koja se ogledaju u budžetskim izdvajanjima ▪ disfunkcionalizacija privrednih zona ▪ ograničena podrška turizmu i poljoprivredi ▪ neadekvatna priprema radne snage za zadovoljavanje potreba tržišta ▪ prepreke u vezi sa definisanjem svojinskih prava ▪ nepravilno upravljanje opštinskom imovinom ▪ nedostatak opštinske imovine koja bi se koristila u investicione svrhe ▪ nejasna definicija nadležnosti između lokalnog i centralnog nivoa ▪ nedostatak saradnje i koordinacije između opština i sa centralnim nivoom ▪ nedostatak veština na tržištu rada za zadovoljavanje potreba privatnog sektora ▪ nedostatak podrške za uključivanje žena na tržište rada ▪ fragmentacija poljoprivrednih parcela ▪ nedostatak infrastrukture i svesti o reciklaži i ponovnoj upotrebi otpada ▪ nedostatak odgovornog urbanističkog planiranja
Rizici	Mogućnosti
▪ inflacija uvezena iz inostranstva ▪ vanredne situacije (pandemije, prirodne katastrofe, itd.) ▪ udaljavanje stručnog osoblja ▪ Neusklađene odluke sa centralnog nivoa sa negativnim finansijskim efektom po opštine	▪ spremnost investitora da investiraju na Zapadnom Balkanu ▪ dostupnost donatorskih sredstava ▪ posebni grantovi sa centralnog nivoa na opštinski nivo ▪ korišćenje savremene digitalne tehnologije ▪ saradnja sa dijasporom za zajednička ulaganja i transfer znanja ▪ zajednička međuopštinska tržišta

5. Sadržaj analize problema

Opštine su značajno smanjile administrativna opterećenja u vezi sa osnivanjem i radom preduzeća, čime su doprinele opštem poboljšanju poslovne klime. Uprkos ovom napretku, preduzeća se i dalje suočavaju sa brojnim izazovima koji ih sprečavaju da ostvare svoj konkurentski potencijal. U anketi sprovedenoj sa preduzećima za potrebe ovog programa, među glavnim preprekama koje koče lokalni ekonomski razvoj navode se nelojalna konkurencija, ograničen pristup finansijama i koruptivna praksa. Prve dve se pojavljuju među pet glavnih prepreka u istraživanju koje je nedavno sprovedla Privredna komora Kosova (PKK), zajedno sa onima koje se odnose na cenu električne energije i pristup njoj.²

Investicije na opštinskom nivou se uglavnom kanališu u infrastrukturne projekte, posebno u puteve. Opštinska imovina i mogućnost da se ona ponudi na korišćenje predstavlja važan alat za opštinu da stimuliše investicije. Trenutno se preko 90% opština izjasnilo da je izvršilo popis svoje imovine. Većina njih je čak dostupna javnosti. Uprkos sprovedenom popisu, u mnogim slučajevima nije urađena klasifikacija da bi se razjasnilo koje su nekretnine slobodne i spremne za upotrebu. Neke od opština uopšte nemaju na raspolaganju nijednu imovinu koja bi se mogla dati u investicione svrhe. Do sada, prema podacima Državne revizorske službe (NAO), iskustva u vezi sa davanjem nekretnina na korišćenje nisu bila baš dobra. Dokumentovane su poteškoće u naplati zakupnina, sudski sporovi i štetni ugovori.

Privatni sektor, kojim dominiraju porodična mikro preduzeća, bio je manje voljan da investira sa značajnim efektima na lokalni ekonomski razvoj. Slično tome, strane investicije u privredne aktivnosti sa dodatnom vrednošću i potencijalom zapošljavanja su na nezadovoljavajućem nivou. Ekonomske zone ili industrijski parkovi, iako su stvoreni u nekim glavnim opštinama da apsorbuju investicije, do sada je veoma mali broj uspeo da posluži ovoj svrsi. Većina njih je ostala sa nedovršenom infrastrukturom i samim tim nedovoljno naseljena. Nijedna od sadašnjih zona, čak ni one koje su funkcionalnije, u sebi nema jedinice koje se bave njihovim upravljanjem i administracijom. U nekim slučajevima postoji i mešovina nadležnosti u pogledu njihovog vlasništva.

Velika većina opština nema promotivne materijale koji pružaju informacije o potencijalima i mogućnostima za investiranje. Štaviše, samo 23% opština ima kancelarije ili jedinice koje se bave isključivo promocijom investicionih mogućnosti. Stoga potencijalni investitori često nemaju pristup potrebnim informacijama da bi preduzeli korake ka investiranju.

Poljoprivreda je neophodna za ruralni razvoj i igra veoma važnu ulogu u lokalnoj ekonomiji. Iako opštine pružaju podršku razvoju poljoprivrede, ova podrška je i dalje nedovoljna za rešavanje nekih od primarnih problema ovog sektora, kao što su: mala gazdinstva, zastarela tehnologija i alati za rad, visoki troškovi poljoprivrednih inputa, kao i ograničena integracija u prehrambena industrija. Turizam, kao još jedan važan sektor, posebno seoski ili agroturizam, i pored svog potencijala, nije dovoljno razvijen. Turističke atrakcije, odnosno spomenici kulturnog nasleđa, malo se stavljaju u funkciju promocije kreativne ekonomije. Lokalni zanatlije, kao značajni akteri identiteta opština, suočavaju se sa značajnim poteškoćama u pogledu finansijske stabilnosti.

² Privredna komora Kosova (2019). Pružanje smernica za dobro poslovanje na Kosovu. pristup: https://www.oek-kcc.org/uploads/files/2019/June/28/Studiranje_Bottleneck_2018_r1561707631.pdf

Malim i srednjim preduzećima (MSP), generalno, potrebna je podrška da bi pratili trend drugih zemalja. Oni su posebno zastali u pogledu digitalizacije i inovacija, kako na nivou proizvoda tako i na nivou procesa. Nedavni podaci proizvodnih kompanija, na primer, pokazuju da je nivo digitalizacije upola manji od nivoa njihovih kolega u Evropskoj uniji (EU). Slična situacija je i u inovacijama. Samo 36,6% proizvodnih preduzeća navodi da su uveli novi proizvod/uslugu ili inovaciju u procese. Ovaj procenat je otprilike polovina proseka na Zapadnom Balkanu (ZB). U prestonici i u nekim drugim opštinama otvoreni su inovacioni centri (ili „hubovi“) koji služe preduzećima, posebno novim, u oživljavanju inovativnih ideja. Ne računajući kapital, oni koji posluju u drugim opštinama se ne ističu po održivim modelima finansiranja i imaju poteškoća da služe kao tipični inkubatori inovacija.

U privatnom sektoru i strankama koje se bave lokalnim ekonomskim razvojem, postoji nizak nivo svesti o cirkularnoj ekonomiji i prednostima koje ovaj pristup donosi u ekonomskom smislu i u kontekstu očuvanja prirodnih resursa i životne sredine uopšte. Kada nedostaju informacije, situacija na terenu ne može biti bolja. Iako se reciklaža smatra integralnim elementom regionalne ekonomije, u opštinama ne postoji dobro uspostavljena infrastruktura za reciklažu. Odvajanje otpada se u velikoj meri vrši na neformalan način, a reciklabilni materijal se uglavnom izvozi bez prerade. Procenjuje se da mali procenat preduzeća koristi materijal koji se može reciklirati. Aspekti cirkularne ekonomije kao što su ponovna upotreba materijala, mogućnosti popravke i generalno rad u zatvorenom krugu imaju vrlo malo mesta u poslovnoj praksi.

Na tržištu rada postoji izražen nedostatak veština koje bi zadovoljile potrebe privatnog sektora. Dok je u prošlosti jedan od glavnih izazova preduzeća bio pronalaženje kvalifikovane radne snage, poslednjih godina, pored ovoga, preduzeća se susreću sa sve većim poteškoćama u pronalaženju profila sa niskim kvalifikacijama. Glavni razlog za ovo su migracioni trendovi ove kategorije, bilo van Kosova ili iz malih opština u velike opštine, uglavnom prema glavnom gradu. U istraživanju koje je sprovedeno sa direktorima (ili drugim predstavnicima) ekonomskog razvoja na opštinskom nivou i u onom sa preduzećima, kategorija „teškoće u pronalaženju radnika“ navedena je kao prva, odnosno druga najozbiljnija prepreka lokalnom ekonomskom razvoju. Takođe, preko 85% istih ocenjuje da je migracija veliki ili veoma veliki problem za njihove opštine. U manjim opštinama ovaj procenat je još veći. Problemi sa tržištem rada potvrđuju i drugi izvori istraživanja. Istraživanje OEK-a, na primer, pokazuje da je 82,4% preduzeća na Kosovu teško naći kvalifikovane radnike.³

Opštine ne prikupljaju sistematske podatke da bi identifikovale profile koji su potrebni na njihovom tržištu. Prema anketi preduzeća, neki od profila koji najviše nedostaju su zavarivači, iskusni softverski inženjeri, operateri opreme i monter. Saradnja između privatnog sektora i stručnih škola ili akreditovanih centara za obuku je na ograničenom nivou. Nedostaju funkcionalni mehanizmi koji stvaraju mogućnosti za preduzeća da ponude svoju pomoć u izradi standarda profesionalnog obrazovanja/kvalifikacija. S druge strane, preduzeća pokazuju vrlo malo interesovanja za pružanje mogućnosti za praktično radno iskustvo. ORP ističe da 61,6% preduzeća uopšte ne sarađuje sa fakultetima, stručnim školama, centrima za obuku ili centrima za zapošljavanje. Štaviše, firme retko pružaju obuku svojim radnicima. U proizvodnom sektoru, prema Svetskoj banci (SB), samo 26% radnika nudi obuku – tako da obuka na radnom mjestu

³ Privredna komora Kosova (2018). Nedostatak kvalifikovane radne snage – izazov za poslovne subjekte. Pristup: https://www.oek-kcc.org/uploads/files/2018/January/26/nedostatak_kvalifikovane_radne_snage_izazov_za_poslovne_subjekte_1516952028.pdf

nedostaje u većini slučajeva. Drugi problem je što u starijim godinama postoji izražen jaz u digitalnim veštinama. Ove veštine postaju sve potrebnije.

U sektorima koji su najugroženiji od nezgoda na radu nije obezbeđena dovoljna bezbednost. Prema podacima Inspektorata rada, evidentirano je 188 nezgoda na radu, od kojih je 9 završilo smrtno. Građevinarstvo je i dalje najugroženiji sektor u ovom pogledu. Neformalnost na tržištu rada je i dalje prilično visoka. Prema poslednjim procenama Agencija za statistike Kosova (ASK), neformalna zaposlenost je oko 35%. Drugi zabrinjavajući problem je nizak stepen integracije žena na tržištu rada. Naime, samo 20% njih učestvuje na tržištu rada. Ova pojava je još izraženija u profesijama koje su tradicionalno pripadale muškarcima.

Iako se veliki deo opštinskog budžeta ulaže u infrastrukturu, posebno u putnu infrastrukturu (oko 27%), čini se da to nije stvorilo dovoljan uticaj. Prema anketi sprovedenoj među građanima, za potrebe „Sveobuhvatne studije o sistemu lokalne samouprave na Kosovu“, generalno postoje nezadovoljstva u pogledu snabdevanja vodom za piće, upravljanja otpadom, lokalnog transporta, putne infrastrukture, kanalizacije i vode i tretman crnih voda.⁴

Kada su u pitanju lokalne finansije, opštine svoje troškove pokrivaju iz državnih grantova i sopstvenih prihoda. Iznos sredstava dodijeljenih opštinama sa centralnog nivoa kroz opšti grant i druge prateće grantove, u odnosu na prihode zemlje, smatra se relativno zadovoljavajućim. Međutim, način raspodele putem grantova, zaobilazeći direktnu vezu sa prihodima od nekih vrsta poreza (npr. porez na dohodak građana), ne smatra se najprikladnijim načinom i razlikuje se od prakse u sličnim zemljama u regionu i šire. Pored toga, linearna raspodela državnih grantova je značila da opštine nisu previše aktivne u ostvarivanju sopstvenih prihoda i da ne razvijaju neku vrstu konkurencije među sobom u ovom pravcu.

S druge strane, ovlašćenja koja su prepuštena opštinama da ostvaruju prihode iz sopstvenih izvora (porez na imovinu, porezi, takse i druge opštinske naknade) su nedovoljna da ih učine finansijski samoodrživim. Većina opština ne uspeva da pokrije više od 15% ili 20% rashoda iz prihoda koje prikupljaju iz sopstvenih izvora. Vredi napomenuti da posebno male opštine prikupljaju malo sopstvenih prihoda i u velikoj meri zavise od grantova sa centralnog nivoa. Kao rezultat toga, ove opštine nemaju dovoljno sredstava za ulaganje u projekte i pravilno vršenje sopstvenih ovlašćenja. Generalno, zavisnost u velikoj meri od centralnog nivoa, odnosno nedostatak finansijske održivosti, ističe se kao jedan od glavnih problema opština za lokalni ekonomski razvoj.

Još jedan izazov lokalnih finansija su dugovi ili potraživanja. Dok su u slučaju naknada građani dužni da plate onog trenutka kada dobiju uslugu od opštine, to nije slučaj sa porezima. Zbog toga su najveće poteškoće u naplati poreza na imovinu. Mnogi dugovi prema opštinama su zastareli. Ovi dugovi se ne mogu naplatiti, ali ni oprostiti ni vratiti, jer opština nema tu nadležnost.

Na osnovu zakona o finansijama lokalne samouprave, visina opštinskih taksi mora biti srazmerna troškovima opštine za pružanje određene usluge. Opštine ne sprovode nikakve analize, kroz koje mere troškove svojih usluga. U nedostatku procesa obračuna troškova, opštine proizvoljno određuju naknade za usluge koje pružaju. Kao rezultat toga, postoje velike razlike između opština u pogledu nivoa tarifa.

⁴ MALS (2021). Sveobuhvatno studiranje Sistema lokalne samouprave na Kosovu. Pristup: https://mapl.rks-gov.net/wp-content/uploads/2022/01/SVEOBUH VATNO_STUDIRANJE_SISTEMA_LOKALNE_SAMOUPRAVE_NA_KOSOVU.pdf

Postavljanje ograničenja za kategorije rashoda od strane centralnog nivoa, odnosno Ministarstva finansija, rada i transfera (MFRT), ograničava mogućnost opština da slobodno koriste svoj budžet. Na osnovu podataka iz opština, glavne žalbe su posebno na ograničenja u kategorijama roba i usluga, kao i na subvencije.

U rashodu budžeta nedostatkom se smatra nadzor nad radovima koje izvode izvođači. Na primer, ugovoreno je izvođenje radova na izgradnji određenog puta, ali u mnogim slučajevima postoji nedostatak nadzora od strane opštine tokom izvođenja radova od strane izvođača. To rezultira lošim kvalitetom obavljenog posla. Još jedan izazov sa značajnim prisustvom je veliki broj ugovora u odnosu na mali broj službenika za nabavke.

Generalno, ocenjuje se da lokalni ekonomski razvoj nije bio među glavnim prioritetima opština. Manje od polovine opština ima strategije za lokalni ekonomski razvoj. Velika većina onih koji imaju strategije (86,7%) navodi da redovno prate strategije. Sa sastanka sa opštinama je shvaćeno da, međutim, ne postoji jedinstveni okvir za praćenje koji meri realizaciju aktivnosti i uticaj na ciljeve.

Stručni kapaciteti za ekonomski razvoj u opštinskim institucijama su nedovoljni. Prema podacima UNDP-a, samo 21,6% direktora, državnih službenika i odbornika procenjuje da opštinski nivo ima unutrašnje kapacitete za izradu strategija lokalnog ekonomskog razvoja. Takođe, kapaciteti su ograničeni kada je u pitanju osmišljavanje projekata za privlačenje sredstava stranih donatora. Mnogim opštinama nedostaje kvalifikovano osoblje u mnogim odeljenjima i to negativno utiče na poslovno okruženje. S druge strane, neke opštine imaju višak zaposlenih, ali se njima ne upravlja pravilno.

Saradnja između opština i poslovne zajednice je ocenjena na nezadovoljavajućem nivou. Samo mali procenat opština, uglavnom većih, ima funkcionalna poslovna udruženja/organizacije koje predstavljaju i pomažu privatnom sektoru artikulirajući njihove potrebe. Takođe, postoje problemi između lokalnog i centralnog nivoa u pogledu ekonomskog razvoja. Dvosmislenost o nadležnostima između lokalnog i centralnog nivoa je rangirana kao najozbiljnija prepreka u istraživanju sprovedenom sa opštinama. Međuopštinska saradnja je, s druge strane, uglavnom u infrastrukturnim investicionim projektima. Opštine se izjašnjavaju da polovina njih ima zajedničke projekte, koji podrazumevaju asfaltiranje puteva, otvaranje i definisanje staza za turističke svrhe, uređenje rečnih korita i slično.

6. Povezanost sa relevantnim strateškim dokumentima

Nacionalna strategija i plan razvoja (NSPR i OPR 2030) je glavni strateški dokument zemlje u dugoročnoj perspektivi. Pošto se nalazi na vrhu hijerarhije strateških dokumenata, svi drugi dokumenti ove prirode, uključujući i ovaj program, moraju biti usidreni za njega.

NSR i OPR do 2030 organizovani su u četiri stuba, a to su: (I) Održivi ekonomski razvoj; (II) Pravedan ljudski razvoj; (III) Bezbednost i vladavina prava; i (IV) Dobro upravljanje. Prvi stub, kao što naziv govori, je onaj na kome se uglavnom zasniva NPLER 2030. U ovom stubu je namenjeno ostvarivanju tri glavna cilja. Prvi cilj se tiče stvaranja digitalne, kružne i konkurentne ekonomije. Za postizanje ovog cilja predviđeno je unapređenje poslovnog okruženja i transformacija privrede ka aktivnostima sa dodatom vrednošću, sa fokusom na digitalizaciju i inovacije. Drugi cilj je da infrastruktura bude kvalitetna, održiva i integrisana. U tom kontekstu, predviđeno je unapređenje infrastrukture i prevoznih usluga, posebno železničkog saobraćaja; da imaju stabilno i pristupačno snabdevanje energijom; i da unapredi komunikacionu infrastrukturu, koja je neophodna za digitalizaciju. Poslednji cilj u ovom stubu, ali ne i najmanje važan, jeste da životna sredina bude čista, odnosno da se spreči zagađenje zemljišta, vode i vazduha i da se uopšte zaštititi biodiverzitet, a da se prirodni resursi efikasno koriste.

Drugi stub, odnosno prvi cilj ovog stuba – stvaranje sveobuhvatnog tržišta rada sa visokom i pristojnom zaposlenošću, vezan je za obim NPLER 2030. Očekuje se da će se ovaj cilj postići kroz razvoj veština i kompetencija, kao i smanjenje jaza na tržištu rada; povećanje učešća žena na tržištu rada; i poboljšanje uslova rada.

Pored stubova sa odgovarajućim ciljevima i ciljevima, u NSR i OPR 2030, definisani su i horizontalni programi, kao što su pitanja ili oblasti koje zahtevaju koordinaciju između mnogih sektora. Digitalna agenda, inkluzivnost, zelena agenda, migracije i dijaspora čine horizontalne agende NSR i NPR 2030. Sve su to dodatne dimenzije, koje su uzete u obzir u NPLER-u 2030.

Strategija lokalne samouprave (2016-2026) je dokument koji utvrđuje osnovni strateški okvir za unapređenje lokalne samouprave. Ova strategija služi kao glavni instrument za usmeravanje razvoja politika, strategija i planova socio-ekonomskog razvoja na lokalnom nivou i istovremeno vrši vezu sa strateškim okvirom centralnog nivoa utvrđenim strateškim dokumentima tog vremena. Prvi cilj ove strategije, povećanje ekonomske i socijalne održivosti opština, bio je najrelevantniji za potrebe ovog programa. U cilju ispunjenja predmetnog cilja, predviđeno je da se, između ostalog, promeni pravni osnov za finansiranje opština; unaprediti infrastrukturu lokalnih puteva i međugradsku saobraćajnu mrežu; obučiti mlade ljude i pripremiti ih za tržište rada; za podršku preduzećima; i za razvoj sektora poljoprivrede. Druga dva cilja strategije, koja se takođe odnose na delokrug ovog programa, ali u opštijem obliku, su: (a) jačanje stručnih i institucionalnih kapaciteta opština i (b) jačanje partnerstava između lokalne samouprave, civilnog društva i preduzeća. Prvi od ova dva cilja predviđa stvaranje naprednog sistema za kontinuiranu stručnu edukaciju opštinskih službenika, promenu ponašanja radnika kroz evaluaciju učinka, razvoj lokalnih kapaciteta za praćenje rada koji proizilazi iz partnerstva sa preduzećima i mere drugih sličnih. U međuvremenu, za ispunjenje drugog cilja, kao mere vezane za program su pokretanje programa prakse za srednjoškolce i saradnja za podršku mladim preduzetnicima.

Strategija za lokalni ekonomski razvoj (2019-2023) je strateški dokument koji je na snazi koji definiše put za lokalni ekonomski razvoj opština. Pošto ovaj dokument ističe 2023. godine, očekuje se da će NPLER biti nastavak ove strategije. Obim ovog dokumenta, iako samo u delu lokalne ekonomske analize, prevazilazi uobičajeno shvaćanje koncepta ekonomskog razvoja, baveći se i drugim oblastima (kao što je zdravstvo) koje su samo indirektno povezane sa temom. Ova strategija sadrži četiri strateška cilja: povećanje finansijske održivosti opština; privlačenje stranih investicija; jačanje lokalne ekonomije kroz ulaganje u ljudski kapital; korišćenje resursa u funkciji održivog ekonomskog razvoja.

Da bi se postiglo povećanje finansijske stabilnosti, planirano je smanjenje budžetske zavisnosti opština od centralnog nivoa, stvaranje posebnog mehanizma za koordinaciju procesa finansiranja investicija od centralnog do lokalnog nivoa i stvaranje mogućnosti za zaduživanje. Sve ovo, uprkos činjenici da su veoma važne za stabilnost lokalnih finansija, njihova realizacija je više vezana za nadležnosti centralnog nivoa. Međutim, najnoviji izveštaj o praćenju sprovođenja ove strategije pokazuje da su uloženi kontinuirani naponi da se poboljša održivost opština i politike koje promovišu dalji razvoj. Prema ovom izveštaju, do 2022. godine 38,5% aktivnosti vezanih za finansijsku održivost je u potpunosti realizovano, dok je ostalih 38,5% samo delimično realizovano.

Očekuje se da će strateški cilj privlačenja stranih investicija biti ostvaren stvaranjem povoljnih uslova za investitore, potpunom operacionalizacijom slobodnih ekonomskih zona i povećanjem transparentnosti za strane investicije. Privlačenje investicija je i cilj NSR i OPR, mada se u tom slučaju investicije ne svode samo na direktne strane investicije, već se tretiraju bez razlike sa domaćim investicijama. U ovom slučaju je realizovano više aktivnosti u odnosu na cilj finansijske stabilnosti. Naime, 43% aktivnosti je u potpunosti realizovano, dok je 42,8 delimično ispunjeno.

Očekuje se da će se jačanje lokalne ekonomije kroz ljudski kapital postići razvojem stručnog obrazovanja. Ovo je važan aspekt za rešavanje nedostatka odgovarajućih veština na tržištu rada. Fokus je stavljen na ovu dimenziju rešavanja ovog pitanja, s obzirom da opštine imaju veća ovlašćenja u ovom pravcu. Ovo se primećuje i u poslednjem izveštaju o monitoringu, gde je 53,4% aktivnosti realizovano u potpunosti, a 32,2% delimično.

Korišćenje resursa u funkciji privrednog razvoja, kao strateški cilj, očekuje se da se ostvari kroz unapređenje uslova za razvoj turizma, stvaranje zakonskog osnova za subvencionisanje kamata i unapređenje infrastrukture u funkciji preduzeća. Iako su svi specifični ciljevi važni, oni nisu direktno povezani sa strateškim ciljem. Štaviše, planirane aktivnosti su najmanje realizovane u odnosu na aktivnosti ostalih ciljeva. Tačnije, samo 34,4% aktivnosti je u potpunosti realizovano. Dok je većina (55,4%) delimično sprovedena.

7. Vizija, ciljevi i mere

NACIONALNI PROGRAM ZA LOKALNI EKONOMSKI RAZVOJ

**STVARANJE ODRŽIVE, RAZNOLIKE I PRILAGODLJIVE LOKALNE EKONOMIJE PREMA IZMENAMA KOJE
DONOSE RAZVOJ I PROSPERITET ZA SVE.**

1. KONKURETNA LOKALNA EKONOMIJA

1.1. Porast investicija u oblastima za potencijalni lokalni ekonomski razvoj

1.2. Porast produktivnosti i promovisanje lokalnog turizma

1.3. Podrška produzetništvu sa naglaskom na digitalizaciju i inovaciju

2. SVEOBUHvatNO ZAPOŠLJAVANJE

2.1. Smanjenje jaza u veštinama na tržištu rada

2.2. Povećanje zaposlenosti za žene, omladinu i ugroženu kategoriju

3. POBOLJŠANA LOKALNA INFRASTRUKTURA

3.1. Poboljšanje infrastrukture lokalnog prevoza i usluga

3.2. Obezbeđenje pristupa u preteću infrastrukturu

3.3. Integrisano upravljanje otpada

3.4. Poboljšanje fikasnosti energetske infrastrukture

4. DELOTVORNO I KOOPERATIVNO VLADANJE

4.1. Održive i efikasne finansije lokalne samouprave

4.2. Unapređenje procesa i resursa za planiranje i razvoj lokalnih politika unapređenje

4.3. Poboljšanje usluga i opštinska odgovornost

4.4. Osnaživanje partnerstva za lokalni ekonomski razvoj

Vizija: Stvaranje održive, raznolike i prilagodljive lokalne ekonomije prema izmenama koje donose razvoj i prosperitet za sve

- ✓ Održiva lokalna ekonomija koja promoviše efikasnost, društvenu jednakost i ekološku odgovornost;
- ✓ Raznolika lokalna ekonomija koja ima za cilj postizanje kombinacije ili konfiguracije industrija koje smanjuju uticaj u slučaju fluktuacija u određenim segmentima privrede;
- ✓ Lokalna ekonomija prilagođena promenama koja stvara prilagodljivu infrastrukturu i fleksibilan sistem promenama i ekonomskoj dinamici ili trendovima.

Prvi cilj 1: KONKURETNA LOKALNA EKONOMIJA

Stvaranje konkurentne lokalne ekonomije je suštinski aspekt razvoja. Konkurentno okruženje podstiče nova ulaganja u proizvodne sektore i promoviše otvaranje kvalitetnih radnih mesta. Iako su tokom godina lokalne privrede ostvarile napredak u poboljšanju svoje konkurentnosti, one se i dalje suočavaju sa nedostatkom ulaganja u ekonomske aktivnosti sa dodatom vrednošću, imaju relativno nisku produktivnost i zaostaju za globalnim trendovima u digitalizaciji i inovacijama. U cilju stvaranja konkurentne lokalne ekonomije, NPLER 2030 predviđa povećanje investicija u oblastima sa potencijalom za ekonomski razvoj, povećanje produktivnosti u poljoprivredi i promociju lokalnog turizma, kao i podršku preduzetništvu.

Ovaj cilj je povezan sa ciljem NSR i OPR za stvaranje digitalne, cirkularne i konkurentne ekonomije. Takođe, ovaj cilj se odnosi na Strategiju razvoja industrije i podrške poslovanju, Strategiju preduzetništva i inovacija, kao i Strategiju poljoprivrede i ruralnog razvoja. Ispunjavanje ovog cilja direktno će uticati na postizanje Ciljeva održivog razvoja (SDG), odnosno cilja 8 (dostojanstven rad i ekonomski rast), cilja 9 (industrija, inovacije i infrastruktura) i cilja 12 (potrošnja i opšta proizvodnja).

Posebni cilj 1.1: Porast investicija u oblastima za potencijalni lokalni ekonomski razvoj

Mobilizacija investicija, bilo domaćih ili stranih, važna je za povećanje nivoa konkurentnosti opština. Geografski uravnotežene investicije doprinose sveobuhvatnom pristupu razvoju i osiguravaju da nijedna opština ne bude zaostala. U cilju povećanja investicija u oblastima sa potencijalom za lokalni ekonomski razvoj, NPLER 2030. godinu predviđa da se opštine angažuju na promociji investicija, izradi ekonomskih profila i drugih promotivnih materijala, gde se potencijali za ulaganja prikazuju u skladu sa karakteristikama područja.

Pored toga, potrebno je povećati ljudske resurse u opštinama kako bi se obezbedila sistematska promocija investicija, kao i poboljšao pristup razvojnim fondovima. Oslobođenje od poreza na imovinu može se koristiti kao fiskalni instrument za stimulisanje investicija više strateške prirode. Reč je o investicijama koje imaju veću vrednost i potencijal da otvore više radnih mesta. Imovine koje su u vlasništvu opštine biće bolje klasifikovane, kako bi se znalo koja od njih može da se koristi za podršku investicijama. Takođe, postoje imovine pod upravljanjem KAP-a, koje mogu preći pod upravljanje opštinama i koristiti za podsticanje investicija, ali je potrebno pojednostaviti procedure za prenos upravljanja sa KAP-a na opštine. Opštinama će biti pružena mogućnost da ponude kreditne garancije preduzećima, kako bi im se poboljšao pristup finansijama. Stvaranje specijalizovanih industrijskih parkova sa ekološkim karakteristikama takođe treba da bude među prioritetima opština za promociju investicija.

Ovaj specifični cilj se povezuje sa ciljem 1.6 NSR-a i OPR-a, koji namerava porast investicija ka uvozu.

Da se uradi:

- *izrada ekonomskih profila i drugih promotivnih materijala opština u kojima su prikazani investicioni potencijali,*
- *podizanje ljudskih resursa u opštinama za promovisanje investicija,*
- *podizanje opštinskih kapaciteta za pristup razvojnim fondovima,*
- *olakšice poreza na imovinu za stimulisanje investicija više strateške prirode,*
- *bolja klasifikacija opštinske imovine za korišćenje*
- *pojednostavlјivanje procedura za prenos imovine sa KAP-a na opštine,*
- *pojednostavlјivanje procedura za promovisanje inicijativa javno-privatnog partnerstva,*
- *stvaranje mogućnosti da opštine daju kreditne garancije preduzećima, kako bi im se poboljšao pristup finansijama,*
- *stvaranje specijalizovanih industrijskih parkova sa ekološki prihvatljivim karakteristikama,*

Posebni cilj 1.2: Porast produktivnosti poljoprivrede i promovisanje lokalnog turizma

Poljoprivreda i turizam su sektori od životnog interesa za održiv i sveobuhvatan lokalni razvoj. Oba ova sektora značajno pomažu u stvaranju prihoda i novih radnih mesta, posebno među najugroženijim društvenim slojevima. Da bi se doprinelo unapređenju poljoprivredne produktivnosti, potrebno je povećati podršku kroz grantove za nabavku savremene opreme. Pošto parcijalizacija zemljišta predstavlja problem za profitabilno obavljanje delatnosti, isti grantovi mogu sadržati uslove koji podstiču spajanje parcela. Pored bespovratnih sredstava, potrebno je povećati podršku u vidu subvencija, kao i raditi na pojednostavlјivanju procedura prijavljivanja. I u grantovima i u subvencijama, posebnu pažnju treba posvetiti podršci ženama. Štaviše, potrebno je podržati formiranje savremenih poljoprivrednih zadruga, dajući prednost vlasnicama.

Savetodavne kancelarije u opštinama treba da budu ojačane kako bi se više pomoglo poljoprivrednicima u procesima apliciranja za grantove. Dalje, potrebno je obezbediti obuku poljoprivrednika da unaprede svoje veštine za efikasniji uzgoj poljoprivrednih proizvoda. Istovremeno, unapređenje lanaca vrednosti kroz sabirne tačke i zadružne oblike treba da bude među prioritetima poljoprivrede. Da bi promovisale turizam, opštine moraju da rade na razvoju svog turističkog brenda, koji uključuje logo, slogan, vizuelni identitet i, uopšte, turistički narativ. S tim u vezi, uspostavlјanje i rad informativnih centara je takođe važno za komunikaciju turističke ponude. Potrebno je popraviti turističku infrastrukturu, kao što su pristup destinacijama, signalizacija i slično. Mnogi prostori kulturnog nasleđa pod lokalnom upravom treba da budu obnovljeni i preuređeni, tako da, između ostalog, služe kreativnoj ekonomiji. Konačno, ali ne i najmanje važno, potrebna je podrška razvoju proizvoda koji promovišu agroturizam

Ovaj specifični cilj je povezan sa ciljem 1.7 NSR-a i OPR-a, koji ima za cilj poboljšanje produktivnosti i održivosti u poljoprivredi. Turizam se ne tretira kao poseban cilj u NSR-u i OPR-u, već je deo cilja 1.3, koji ima za cilj stvaranje proizvoda i usluga sa dodatnom vrednošću.

Da se uradi:

- *bezbeđivanje grantova za opremu u poljoprivredi, uz objedinjavanje parcela,*
- *povećane direktne subvencije u poljoprivredi uz pojednostavljene procedure,*
- *pružanje podrške za formiranje savremenih zemljoradničkih zadruga sa posebnim fokusom na žene vlasnice,*
- *snaživanje savetodavnih kancelarija za pomoć poljoprivrednicima u procesu apliciranja za grantove,*
- *obuka poljoprivrednika za povećanje veština za efikasniji uzgoj poljoprivrednih proizvoda,*
- *unapređenje lanca vrednosti u poljoprivredi kroz podršku sabirnih mesta,*
- *turističko brendiranje opština (logo, slogan, vizuelni identitet i turistički narativ uopšte),*
- *stvaranje i rad informativnih centara za promociju lokalnog turizma,*
- *unapređenje lokalne infrastrukture u turističkim područjima,*
- *obnova prostora kulturnog nasleđa i njihovo preuređenje radi promovisanja kreativne ekonomije,*
- *pružanje podrške za razvoj produkata koji promovišu poljoprivredu sa naglasnom na žene vlasnice,*

Posebni cilj 1.3: Podrška proizvođačima sa naglaskom na digitalizaciju i inovacij

Danas su digitalizacija i inovacije glavni pokretači rasta i razvoja malih i srednjih preduzeća i stvaranja startup preduzeća. Ubrzanje tranzicije sa fokusom na digitalizaciju i inovacije je preduslov za stvaranje konkurentne lokalne ekonomije. Da bi se postigao ovaj specifičan cilj, neophodno je pružiti podršku osnivanju inovacionih centara specijalizovanih za delatnost u ovoj oblasti. Takođe, potrebna je podrška obukama o prednostima digitalizacije procesa i korisnosti cirkularne ekonomije, direktna podrška inovacijama, kao i organizacija događaja na kojima se promovišu i nagrađuju inovativna lokalna preduzeća.

Da se uradi:

- *pružanje podrške za uspostavljanje inovacionih centara specijalizovanih u zosnskoj delatnosti,*
- *podrška obukama oko prednosti digitalizacije procesa i koristi od cirkularne ekonomije,*
- *pružanje grantova za novostvorena inovativna preduzeća (da se daje prednost preduzećima u vlasništvu žena),*
- *pružanje godišnjih usluga za lokalna inovativna preduzeća.*

Povećanje zaposlenosti i stvaranje uslova za dostojanstven rad za sve su važni aspekti razvoja. Kvalitetno zapošljavanje utiče na stvaranje blagostanja i smanjenje nejednakosti u društvu. Štaviše, zapošljavanje je veoma važno za sprečavanje migracionih tendencija, posebno u malim opštinama. Uprkos činjenici da je poslednjih godina došlo do povećanja zaposlenosti, ukupna stopa zaposlenosti je i dalje prilično niska, posebno među ženama i mladima. Pored strukturnih ekonomskih problema koji utiču na zapošljavanje, trajni problem ostaje izražen jaz između ponude i potražnje na tržištu rada. Da bi se rešio pitanje zapošljavanja, NPLER do 2030. godine, ima za cilj smanjenje jaza u veštinama na tržištu rada i povećanje pristojnog zapošljavanja za žene, mlade i ugrožene grupe.

Ovaj cilj je povezan sa ciljem 5 NPR-a i OPR-a, koji namerava da stvara sveobuhvatno i dostojanstveno tržište rada sa Strategijom za zapošljavanje i tržište za rad zajedno sa Strategijom za obrazovanje. Ovaj cilj namerava veći doprinos u postizanju održive zaposlenosti (SDG) 8 (dostojanstven rad i ekonomski porast).

Poseban cilj 2.1: Smanjenje jaza u veštinama na tržištu rada

Iako je stopa nezaposlenosti prilično visoka, poslodavci se stalno žale da nailaze na poteškoće u pronalaženju pravih profila koji bi zadovoljili svoje potrebe. U tom kontekstu, priprema radne snage za prilagođavanje zahtevima tržišta je izuzetno važna za otvaranje novih radnih mesta. Da bi se to postiglo, potrebno je prvo kreirati opštinska veća ili slične platforme, koje omogućavaju identifikaciju i artikulaciju potreba privatnog sektora u odnosu na veštine koje nedostaju na tržištu rada. Takođe, moraju se ojačati zavodi za zapošljavanje, koji su prisutni u opštinama. Takođe, programi i nastavni planovi i programi u stručnim školama i centrima za stručno osposobljavanje biće prilagođeni potrebama tržišta. S druge strane, opštine treba da osmisle oblike podrške za obuku na radnom mestu ili druge oblike obuke.

Ovaj specifičan cilj se povezuje sa ciljem 5.1 NSR-a i OPR-a, koji namerava razvoj sposobnosti ili veština i smanjenje jaza na tržištu rada.

Da se uradi:

- *uspostavljenje opštinskih saveta za artikulisanje privatnog sektora,*
- *osnaživanje kancelarija za zapošljavanje,*
- *usklađenost programa i priručnika u stručnim školama i centrima za stručno osposobljavanje sa potrebama tržišta,*
- *podrška obukama na random mestu ili drugih oblika obuka*

Integracija i povećanje kvalitetnog zapošljavanja žena, mladih i ugroženih kategorija, osim što stvara blagostanje za njih, doprinosi i ukupnom ekonomskom razvoju. Da bi se doprinelo ovom specifičnom cilju, neophodno je da žene, mladi i ugrožene grupe imaju prioritet u mogućnostima koje se nude kroz Aktivne mere tržišta rada (AMTR). Dijaspورا može igrati veoma važnu ulogu u prenošenju znanja, a samim tim i u poboljšanju mogućnosti zapošljavanja. U tom pravcu mogu se predvideti i mentorski programi, gde se dijaspora zalaže za obuku navedenih kategorija. Takođe, da bi se rešio nedostatak informacija, trebalo bi organizovati sajmove i slične promotivne događaje koji okupljaju poslodavce i tražioce posla, u ovom slučaju žene, mlade i ugrožene kategorije. Pošto žene ostaju van tržišta rada uglavnom zbog porodičnih

obaveza, neophodno je poboljšati pogodan pristup dnevnom boravku za decu i stare, povećati njihovo učešće na tržištu rada.

Ovaj cilj je delimično povezan sa ciljem 5.2 NSR-a i OPR-a, čiji je cilj povećanja učešća žena na tržištu rada. Preostale dve kategorije, odnosno mladi i ugrožene grupe su povezane sa horizontalnom agendom NSR-a i OPR-a.

Da se uradi:

- *mentorisanje nezaposlenih mladih žena iz dijaspe, u cilju poboljšanja uslova za samo zapošljavanje,*
- *pružanje prioriteta mladima i ženama u podršci za zapošljavanje kroz program za ocenjivanje (MATP),*
- *organizacija sajмова sa naglaskom na zapošljavanje žena i mladih,*
- *pružanje odgovarajućeg pristupa za dnevno zbrinjavanje za decu i stare osobe, radi pružanja pristupa za žene u tržištu rada.*

Treći cilj 3: Lokalna infrastruktura (poboljšana)

Razvoj lokalne infrastrukture, pored uticaja na poboljšanje života građana, ima i suštinsku ulogu u ekonomskom rastu, stvarajući lakše okruženje za rad preduzeća i drugih tržišnih aktera. Tokom godina, opštine su potrošile značajan deo svog budžeta za ulaganja u infrastrukturne projekte. Kao rezultat toga, napravljena su značajna poboljšanja u ovoj oblasti. Uprkos napretku, transportna infrastruktura je generalno nedovršena, a usluge nisu na optimalnom nivou. Pored toga, postoje izazovi vezani za osnovnu infrastrukturu, kao što je kanalizaciona mreža. Integrisano upravljanje otpadom je slabo, a ulaganja u efikasnost nedostaju. Da bi poboljšao lokalnu infrastrukturu, NPLER do 2030. godine, ima za cilj da unapredi infrastrukturu za lokalni prevoz i usluge, obezbedi pristup transportnoj infrastrukturi, upravlja otpadom na integrisan način i poboljša energetske efikasnost.

Ovaj cilj je direktno povezan sa ciljemSvrha ovog cilja je stvaranje kvalitetne infrastrukture, integrisane i održive infrastrukture. Takođe, odnosi se na Strategiju multimodalnog transporta, Strategiju zaštite životne sredine i održivog razvoja, Energetsku strategiju, Strategiju integrisanog upravljanja otpadom.

Poseban cilj 3.1. Poboljšanje infrastrukture lokalnog prevoza i usluga

Prevozna infrastruktura i usluge su od suštinskog značaja za kretanje robe i ljudi u privredi. Ulaganja u saobraćajnu infrastrukturu stimulišu lokalnu privredu smanjenjem troškova kretanja za preduzeća i građane, kao i generalno poboljšanje njihovog učešća na tržištu. Da bi se postigao ovaj cilj, mora se nastaviti izgradnja, održavanje, rekonstrukcija i zaštita lokalnih puteva. Paralelno sa tim, trebalo bi unaprediti saobraćajnu infrastrukturu i stvoriti nova parking mesta. Istovremeno, potrebno je ulagati u razvoj alternativnog i ekološki prihvatljivog transporta. Usluge autobuske stanice treba digitalizovati i organizovati lokalni javni prevoz u većim opštinama.

Ovaj cilj je povezan sa tri cilja NSR-a i OPR-a: ciljem 2.3, čija je namera poboljšanje infrastrukture i

Da se uradi:

- *izgradnja, održavanje, rekonstruisanje i održavanje lokalnih puteva,*
- *poboljšanje znakovne infrastrukture u saobraćaju,*
- *stvaranje novih prostora javnog parkinga,*
- *digitalizacija usluga u autobusnim stanicama,*
- *podrška investicija u alternativnom prevozu,*
- *organizovanje javnog lokalnog prevoza u većim opštinama (tamo gde nedostaje)*

Poseban cilj 3.2: Obezbeđenje pristupa u prateću infrastrukturu

Infrastruktura za vodu i kanalizaciju je važna za infrastrukturu na lokalnom nivou. Unapređenje ove infrastrukture, uključujući i pristup njoj, preduslov je za razvoj ne samo privrednih delatnosti. U tom pravcu potrebno je više sredstava izdvojiti za uređenje kanalizacione i drenažne mreže, kao i, gde je to moguće, izgradnju postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda.

Ne postoji cilj koji je direktno povezan sa ovim posebnim ciljem u NSR-a i OPR-a, ali on ipak doprinosi cilju II (kvalitetna, integrisana i održiva infrastruktura).

Da se uradi:

- *izdvajanje više finansijskih sredstava za uređivanje i proširenje kanalizacije i drenažiranja,*
- *izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda*

Poseban cilj 3.3: Integrisano upravljanje otpadima

Upravljanje otpadom zahteva integrisani pristup, koji omogućava njihovo smanjenje, bolje sakupljanje, reciklažu i pravilno odlaganje otpada koji stvaraju građani, institucije, privreda i industrija. Integrisano upravljanje otpadom doprinosi kružnoj ekonomiji koja donosi ekonomske koristi, štiteći životnu sredinu i društvo. Investicije u infrastrukturu potrebne za uspostavljanje funkcionalnog sistema za integrisano upravljanje otpadom su velike. Ovo predstavlja priliku za međuopštinsku saradnju u skladu sa ekonomijom obima. Da bi se postigao ovaj specifični cilj, postojeće podrška sa centralnog nivoa za podizanje kapaciteta za pravilno upravljanje i rad regionalnih javnih preduzeća za upravljanje otpadom. Da bi se obezbedilo pravilno planiranje sistema koji zadovoljava potrebe opština i koji je u skladu sa principima cirkularne ekonomije, moraju se izraditi međuopštinski planovi za integrisano upravljanje otpadom.

Kao deo ovih planova i u skladu sa Strategijom integrisanog upravljanja otpadom, kroz međuopštinske inicijative i saradnju moraju se razvijati infrastruktura odvajanja i sakupljanja otpada, mreže stanica za transfer, tretman i odlaganje otpada. U tom pravcu potrebno je kreirati centre za reciklažu i kompoziciju otpada, a paralelno sa tim povećati svest o prednostima upravljanja otpadom i reciklaže. Pored toga, potrebno je ponuditi grantove za inovacije koje promovišu prevenciju, ponovnu upotrebu i reciklažu otpada, sa posebnim fokusom na pronalaženje alternativa ambalaži i plastičnim proizvodima. Konačno, trebalo bi promovisati saradnju između privatnog sektora i opština u tretmanu, reciklaži i ponovnoj upotrebi određenih frakcija otpada.

Ovaj poseban cilj je usko povezan sa ciljem 3.1 NSR-a i OPR-a, čiji je cilj integrisano upravljanje i povećanje pokretljivosti resursa.

Da se uradi:

- *povećanje podrške sa centralnog nivoa za upravljanje i dobronamerno operisanje javnih regionalnih preduzeća koje se bave upravljanjem otpada,*
- *razvoj međuopštinskih planova za integrisano upravljanje otpada,*
- *razvoj mreža prenosnih stanica, obrade i odlaganja otpada kroz međuopštinske inicijative,*
- *stavaranje reciklažnih centara i kompozicije otpada na osnovu analize izvodljivosti i integrisanih planova,*
- *podizanje svetski o slabostima upravljanja i recikliranja otpada,*
- *pružanje grantova za inovaciju koje promovišu prevenciju, ponovnu upotrebu i recikliranje sa posebnim naglaskom u pronalaženju alternativa za ambalaže i plastične proizvode,*
- *promovisanje saradnje između privatnog sektora i opština u obradi, reciklaži i ponovnoj upotrebi određenih frakcija otpada*

Poseban cilj 3.4: Poboljšanje efikasnosti energije u infrastrukturi

Energetska efikasnost je sastavni deo infrastrukture. Osim što doprinosi smanjenju troškova, da bi bila efikasnija, ulaganje u infrastrukturu ima neposredan uticaj na zaštitu životne sredine. Za postizanje ovog cilja potrebno je renovirati sve zgrade u vlasništvu i kojima upravlja opština, investirati u LED tehnologiju za uličnu rasvetu i pružiti podršku privatnom sektoru za korišćenje solarnih panela u poslovnim objektima.

Ovaj poseban cilj je direktno povezan sa ciljem 3.4 SNR-a i OPR-a, čiji je cilj poboljšanje energetske efikasnosti.

Da se uradi:

- *renoviranje opštinskih javnih zgrada, za poboljšanje njihove energetske efikasnosti,*
- *rehabiliacija javne rasvete sa LED tehnologijom,*
- *stimulisanje radi upotrebe sunčanih panela u poslovnim subjektima*

Četvrti cilj: Delotvorno (ekonomsko) i kooperativno vladanje

Efikasno upravljanje i saradnja su preduslovi za održiv lokalni ekonomski razvoj. Poslednjih godina primećena su poboljšanja u parametrima dobrog upravljanja. Uprkos tome, postoji prostor za dalji napredak u rešavanju pitanja vezanih za lokalne finansije, planiranje resursa, javne usluge i nivo saradnje. Da bi ispunio ovaj cilj, NPLER predviđa da lokalne finansije postanu održive i efikasne, da unaprede procese i resurse u planiranju i razvoju lokalnih politika, da poboljšaju lokalne usluge i odgovornost i da povećaju partnerstvo za lokalni ekonomski razvoj.

Ovaj cilj je u velikoj meri povezan sa ciljem X, SNR-a i OPR-a, da se stvori efikasna i odgovorna vlada. Takođe, ovaj cilj se odnosi na Strategiju reforme upravljanja javnim finansijama, Strategiju reforme javne uprave i Strategiju lokalne samouprave.

Poseban cilj 4.1: Održive i efikasne finansije lokalne samouprave

Postizanje održivosti finansija lokalne samouprave je od suštinskog značaja za sprovođenje mera potrebnih za lokalni ekonomski razvoj i za efektivno upravljanje uopšte. U cilju postizanja ovog specifičnog cilja, uslovi i kriterijumi će se prvo revidirati kako bi se odredilo stanovništvo sa prebivalištem u opštini kako bi se omogućila bolja alokacija državnih sredstava. Istovremeno će se revidirati budžetske politike za posebne grantove na osnovu nadležnosti, kako bi bilo bolje finansijsko upravljanje. Štaviše, trebalo bi unaprediti odgovorno budžetiranje. S tim u vezi, između ostalog, neophodno je poboljšati kvalitet podataka korisnika na lokalnom nivou, žena po polu, kao preduslov za dobro planiranje. Biće više fleksibilnosti u operativnim troškovima. Da bi se povećao obim sopstvenih prihoda, trebalo bi predvideti naknade ili poreze na promet, na primer za zaštitu životne sredine, za prodaju i kupovinu nepokretnosti ili za slučajeve nasleđivanja.

Paralelno sa tim, kreiraće se mehanizmi za bolju i efikasnu naplatu potraživanja, čime će se smanjiti dugovi prema opštinama. Pored toga, trebalo bi organizovati kampanje podizanja svesti kako bi se povećala stopa naplate ličnih prihoda, vizuelno objašnjavajući vezu između prikupljanja i uticaja na lokalni ekonomski razvoj. Stvaranje zakonskih uslova za olakšavanje opštinskog zaduživanja je takođe veoma važan aspekt u ovom pogledu. Očekuje se povećanje broja službenika za javne nabavke radi efikasnijeg trošenja budžeta. U budžetu za kapitalne investicije neophodno je bolje planiranje održavanja od strane opština.

Ovaj poseban cilj je vezan za ciljem 10.5 SNR-a i OPR-a, koji ima za cilj stvaranje održivih i efikasnih javnih finansija i indirektno ispunjava svrhu održivog razvoja (SDG 16), koji, između ostalog, ima za cilj stvaranje jakih institucija.

Da se uradi:

- *pregled uslova i kriterijuma za određivanje stanovnika sa stalnim stanovništvom u opštini radi bolje raspodele državnih sredstava,*
- *pregled budžetskih politika za posebne grantove na osnovu nadležnosti*
- *unaprediti rodno odgovorno budžetiranje,*
- *povećana fleksibilnost operativnih troškova,*
- *povećanje obima ličnih primanja uvođenjem dodatnih taksi/poreza, kao što su: za zaštitu životne sredine, za prodaju i kupovinu nepokretnosti ili u slučaju nasleđivanja,*
- *stvaranje mehanizama za bolju naplatu potraživanja,*
- *organizacija kampanja podizanja svesti za povećanje stope naplate ličnih prihoda,*
- *stvaranje zakonskih uslova za olakšavanje opštinskog zaduživanja,*
- *povećanje broja službenika za reviziju,*

Poseban cilj 4.2: Unapređenje procesa i resursa u planiranju i razvoju lokalnih politika

Konsolidacija procesa i stvaranje dovoljnih resursa za planiranje i razvoj lokalnih politika doprinosi poboljšanju ekonomskog upravljanja. U tom pravcu neophodno je da opštine imaju jedinice za planiranje i razvoj politike, kao i da se podignu stručni kapaciteti. Proces izrade strateških dokumenata od značaja za lokalnu privredu zahteva da akcionari budu uključeni od početka procesa izrade do kraja, a ne samo radi „validacije“ analize i ciljeva. Treba podsticati učešće žena i mladih. Takođe, potrebno je stvoriti standardni okvir za praćenje primenljivosti strateških dokumenata, posebno onih koji se odnose na privredu. Štaviše, postojeće strategije koje se značajno razlikuju od nacionalnog strateškog okvira treba revidirati tako da budu u skladu sa strateškim dokumentima centralnog nivoa. Da bi se stvorile mogućnosti za reviziju, stvorice se mogućnost revizije opštinskih razvojnih planova (na primer: glasanjem kvalifikovanim većinom). Konačno, ali ne i najmanje važno, rad na finalizaciji opštinskih zonskih karata biće intenziviran.

Ne postoji poseban cilj u NSR-u i OPR-u koji je povezan na neposredan način sa ovim ciljem, isti važi za svrhu održivog razvoja SDG.

Da se uradi:

- *jačanje kapaciteta za planiranje i razvoj politike*
- *podizanje stručnih kapaciteta u opštinama za izradu strateških dokumenata*
- *stvaranje standardnog okvira za praćenje primenljivosti strateških dokumenata i njihovog uticaja*
- *uključivanje akcionara u izradu strateških dokumenata od početka procesa*
- *stvaranje mogućnosti za reviziju opštinskih razvojnih planova (npr. putem glasanja*

Poseban cilj 4.3: Poboljšanje usluga-e i odgovornosti opštine

Podizanje kvaliteta javnih i administrativnih usluga, kao i unapređenje odgovornosti, doprinose dobrobiti građana i olakšavaju poslovne aktivnosti. Da bi se postigao ovaj specifični cilj, radiće se na digitalizaciji opštinskih usluga i njihovom prikazivanju za primenu na E-Kosovu, odražavajući sposobnosti građana da koriste digitalizovane usluge. Štaviše, podstićaće se osnivanje novih opštinskih preduzeća radi poboljšanja rada i kvaliteta opštinskih usluga. Opštinama će biti ponuđena podrška da određivanje tarifa bude u skladu sa troškovima usluga i na taj način pomognu u smanjenju administrativnog opterećenja. U oblasti inspekcije, važno je razjasniti nadležnosti između lokalnog i centralnog nivoa.

Ovaj poseban cilj je povezan sa ciljem 10.2 NSR-ai OPR-a, koji namerava povećanja efikasnosti javne usluge i odgovornosti opštine u javnoj administraciji. Takođe, ovaj cilj doprinosi postizanju SDG 16, koji se odnosi na jake institucije.

Da se uradi:

- *digitalizacija opštinskih usluga i njihovo objavljivanje na aplikaciji E-Kosova,*
- *ponuda podrška opštinama da određivanje tarifa bude u skladu sa troškovima usluga,*
- *pojašnjavanje nadležnosti u oblasti opštinskih inspektiranja*

Poseban cilj 4.4: Osnaživanje partnerstva za lokalni ekonomski razvoj

Dijalog sa poslovnom zajednicom, saradnja sa centralnim nivoom, kao i stvaranje prekograničnih opštinskih saveza važni su za bolje rešavanje ekonomskih izazova i stvaranje zajedničkih mogućnosti za razvoj. U cilju unapređenja javno-privatnog dijaloga potrebno je stimulisati stvaranje lokalnih udruženja za predstavljanje privatnog sektora i stvoriti mehanizme za sistematsku saradnju sa osnovanim udruženjima. Pored toga, treba kreirati podsticajne politike za članove seoskih veća i gradskih naselja, kako bi se više angažovali u artikulisanju izazova i potreba za razvoj lokalne privrede. Za međuopštinsku saradnju moraju se identifikovati zajedničke oblasti sa razvojnim potencijalom i podržati njihov razvoj. Slično u slučaju prekogranične opštinske saradnje. U saradnji sa centralnim nivoom biće kreiran poseban mehanizam za koordinaciju procesa finansiranja investicija od centralnog do lokalnog nivoa.

U širem smislu, ovaj poseban cilj je povezan sa ciljem 10.3 SNR-a i OPR-a, koji ima za cilj poboljšanje učinka opština, kao i ispunjenje SDG 17 (partnerstvo za svrhe-ciljeve).

Da se uradi:

- *identifikacija zajedničkih oblasti sa razvojnim potencijalom u okviru međuopštinske sardnje,*
- *stimulisanje za uspostavljanje lokalnog udruženja za prezentaciju privatnog sektora i stvaranje mehanizama za sistematsko sarađivanje sa uspostavljenim udruženjima,*
- *stvaranje stimulativnih politika za članove seoskih i urbanih naselja,*
- *osnaživanje međunarodne opštinske saradnje,*
- *stvaranje posebnih mehanizama za koordinisanje procesa finansiranja investicija sa centralnog na lokalni nivo*

Pokazatelji

Tabela 3 i Tabela 4 predstavljaju pokazatelje za dva nivoa ciljeva. Ovi pokazatelji su izvedeni iz SNR-a i OPR-a, kao i iz drugih izvora koji mere učinak lokalne uprave. Dok su vrednosti ovih pokazatelja predstavljene na nivou države, mogu se raščlaniti i na opštinskom nivou, osim u nekim slučajevima kada će se raščlanjivanje vršiti samo po regionima. Ciljevi se mogu prilagoditi u strategijama opština za lokalni ekonomski razvoj pored postojećeg stanja. Prilog predstavlja definicije za svaki pokazatelj i daje metodološke napomene gde god je to potrebno.

Tabela 3: Pokazatelji uticaja

Cilj	Pokazatelj	Osnova na nivou zemlje	Izvor	Predlog cilja 2026	Predlog cilja 2030
1. Konkuretna lokalna ekonomija	<i>Produktivnost (bruto dodatna vrednost/broj radnika)⁵ (EUR)</i>	24,126 EUR (2021)	Agencija za statistiku Kosova	+30%	+50%
2. Sveobuhvatno zaposlenje	<i>Stopa zaposlenja (%)</i>	20% (TM2 2021)	Agencija za statistiku Kosova	45%	55%
3. Poboljšana lokalna infrastruktura	<i>Postotak prduzeća "zadovoljnih sa lokalnom infrastrukturom (%)</i>	n/a	Anketa	Najmanje (60%)zadovoljnih	Najmanje (70%)zadovoljnih
4. Delotvorno i kooperativno vladanje	<i>Indeks lokalne administracije (1-10)</i>	3.9 (2020)	Indeks konkuretnosti opština (USAID)	6.0	8.0

⁵ Uključeni samo u ekonomskim aktivnostima (NACE: A-C, F-M, i S)

Tabela 4: Pokazatelji uticaja

Cilj	Pokazatelj	Osnova na nivou zemlje	Izvor	Predlog cilja 2026	Predlog cilja 2030	Cilj
Cilj 1	1.1. porast investicija u potencijalnim oblastima za lokalni ekonomski razvoj	<i>Direktne strane investicije (DSI) po glavi (EUR)</i>	236.8 EUR (2021)	Centralna banka Kosova	350 EUR	470 EUR
	1.2. povećanje produktivnosti u poljoprivredi i promovisanje lokalnog turizma	<i>Bruto dodatna vrednost (BDV) za godišnji jedinični rad GJR u poljoprivredi (EUR)</i>	1428 EUR (2019)	MPŠRR	1700 EUR	2000 EUR
		<i>Međunarodni poestioći za glavu stanovnika</i>	3.2 (2021)	Ulazi na graničnim prelazima (ASK/Kosovska policija)	+30%	+50%
	1.3. podrška preduzetništvu sa naglaskom na digitalizaciju i inovaciju	<i>Upotreba digitalnih sredstava u opštim procesima proizvodne i rada (%)</i>	25.02% (2021)	Privredna komora Kosova	35%	45%
		<i>Firme koje su prezentirale jedan novi proizvod ili inovaciju u procesiranju (%)</i>	36.6% (2019)	Svetska Banka	50%	60%
Obj 2	2.1. smanjenje jaza sposobnosti na tržištu rada	<i>Kvalitet stručne obuke radnika koji pruža lokalno tržište (1-5)</i>	3.29	Indeks konkuretnosti opština (USAID)	3.9	4.3
	2.2. porast doslene zaposlenosti za žene i mlade i ugroženu kategoriju	<i>Stopa zapeoslenosti žena (%)</i>	16% (TM2 2021)	Agencija za statistiku Kosova	30%	40%
		<i>Mladi koji nisu zaposleni u obrazovanju ili na obuci (NEET) (%)</i>	32.5 (TM2 2021)	Agencija za statistiku Kosova	20%	15%
Obj 3	3.1. poboljšanje putne	<i>Putna infrastruktura (%)</i>	52% (2021)	MALS	60%	70%

	infrastrukture i usluge	Javni parkinzi (%)	47% (2021)	MALS	60%	70%
		Javni prevoz (%)	56.6% (2021)	MALS	65%	75%
	3.2. obezbeđenje pristupa u pretaču infrastrukturu	Stanovništvo sa pristupom u javnim sistemim vode (%)	78% (2020)	Regulatorni organ za usluge vode	92%	95%
		Stanovništvo sa pristupom u javnim sistemim kanalizacije (%)	65% (2020)	Regulatorni organ za usluge vode	78%	85%
		Stanovništvo sa pristupom u postrojenjima obrade otpadnih voda (%)	3 (2020)	Regulatorni organ za usluge vode	45%	60%
	3.3. integrisano upravljanje otpada	Čvrsti opštinski otpad koji se sakuplja i upravlja u kontrolisanim objektima u ukupnom generisanom komunalnom otpadu (%)	89.3% (2021)	Agencija za zaštitu životne sredine na Kosovu	90%	99%
		Čvrsti komunalni otpad recikliran u ukupno nastalom komunalnom otpadu (%)	2-5% (2020)	GIZ	12%	30%
	3.4. poboljšanje energetske efikasnosti u infrastrukturi	Energetska štednja u infrastrukturi (%)	n/a	opštine	-30%	-60%
Obj.4	4.1. održive i efikasne lokalne finansije	Postotak realizacije budžeta (prosek)	85%	MALS	90%	100%
		Sopstveni prihodi – opštinski nivo	90 mil. EUR	MFRT	najmanje +20%	najmanje +40%
	4.2. unapređenje procesa i resursa u planiranju i razvoju lokalnih politika	Stručni nivo lokalnih službenika lokalē (1-5)	3.36 (2020)	Indeks konkuretnosti opština (USAID)	3.8	4.2

		<i>Broj opština sa jedinicama za planiranje i razvoj politike</i>	0 (2022)	MALS	19	38
	4.3. poboljšanje usluga i opštinske odgovornosti	<i>Javne administrativne usluge (%)</i>	81.7% (2021)	MALS	85%	95%
		<i>Pokazatelj opštinske odgovornosti (%)</i>	53.9% (2021)	MALS	70%	80%
		<i>Opštinske usluge na platformi e-Kosova</i>	17	MALS	+100%	+150%
	4.4. osnaživanje partnerstva za lokalni ekonomski razvoj	<i>Broj projekata sa opštinama-unutar i van zemlje)</i>	n/a	MALS	+40%	+80%
		Učešće i predviđenost (1-10)	4.94 (2020)	Indeks konkuretnosti opština (USAID)	6	8

8. Sprovođenje, praćenje, izveštavanje i ocenjivanje

Sprovođenje NPLER-a 2030 vršiće se kroz strategije lokalnog ekonomskog razvoja i njihove akcijske planove koje sačinjavaju opštine, kao i kroz institucionalne planove ministarstava. Do kraja 2024. godine opštine koje nemaju strategije lokalnog ekonomskog razvoja moraju da ih izrade, dok opštine koje već imaju strategije sa promenama istaknutim ovim programom moraju da ih revidiraju. Kao mehanizam za podsticanje opština da razviju svoje strategije za lokalni ekonomski razvoj u skladu sa ovim programom, koristiće se sistem merenja učinka i grantova za učinak.

MALS će uspostaviti Komisiju za sprovođenje NPLER-a 2030. kako bi se obezbedila zdrava i efikasna koordinacija između institucija tokom sprovođenja. Ovaj odbor će se sastojati od institucija koje su učestvovalе u radnoj grupi programa. Opštine će biti predstavljene preko Kolegijuma za lokalni ekonomski razvoj.

Podaci o monitoringu će se prikupljati na godišnjem nivou. Na osnovu ovih podataka, sastavljaće se redovni izveštaji o napretku koji će odražavati nivo implementacije ovog dokumenta. MALS će biti institucija odgovorna za koordinaciju procesa prikupljanja podataka i za izradu godišnjeg izveštaja o napretku NPLER-a 2030. Godišnji izveštaj o napretku biće objavljen na zvaničnom sajtu MALS-a.

Merenje sprovodljivosti NPLER-a do 2030. godinu, vršiće se preko pokazatelja, koji su podeljeni u tri nivoa: pokazatelji, za strateške ciljeve; pokazatelji, za specifične ciljeve; i pokazatelji proizvoda, za strateške

aktivnosti. Dok su prva dva nivoa pokazatelja predstavljena u gornjem odeljku, pokazatelji učinka će biti definisani u strategijama lokalnog ekonomskog razvoja i akcionim planovima na centralnom nivou. Procena uticaja biće organizovana na sledeći način:

- međugodišnje ocenjivanje u 2026. godini;
- drugo ocenjivanje u 2029. godini, u cilju informisanja priprema sledećeg NPLER-a; i
- službeno ocenjivanje.

U zavisnosti od dinamike u društvenom i ekonomskom kontekstu, možda će biti potrebno promeniti vreme prve i druge procene. Procene mogu biti predmet celog NPLER-a ili samo dela ovog dokumenta.

Da bi se omogućila uspešna primena monitoringa, prikupljanje podataka i njihovo objavljivanje treba da se vrši na sistematski način. S obzirom da se očekuje da indikatori budu raščlanjeni na nivou opština (ili bar na nivou regiona), izuzetno je važno da prikupljanje podataka bude na način da se stvori mogućnost daljeg razbijanja, bez ugrožavajući njihovu tačnost.

Institucije odgovorne za prikupljanje, analizu i objavljivanje podataka biće važan deo procesa praćenja i ocenjivanja NPLER-a 2030. Za tri pokazatelja, naime za infrastrukturu uopšte, energetske efikasnost u infrastrukturi i za održive finansije treba razviti prikupljanje podataka instrumente u međuvremenu, jer trenutno nedostaju. Takođe, Indeks konkurentnosti opština, koji je izvor mnogih pokazatelja za NPLER za 2030. godinu, trebalo bi da nastavi da se proizvodi na godišnjem nivou. Poslednji put ovaj indeks je proizveden 2021.

9. Finansijski projekti za sprovođenje NPLER

Projekti za sprovođenje NPLER-a pripremljene su primenom višedimenzionalnog pristupa: a) korišćenjem projekcija Srednjoročnog okvira rashoda za 2024-2026, b) ograničenja rashoda za budžetske organizacije (opštine) na osnovu najnovijih dokumenti fiskalnog planiranja c) pretpostavke za dugoročne projekcije i d) budžetska izdvajanja po sektorima.

- Identifikovani dodatni fiskalni prostor je predstavljen kao fiskalni prostor koji je na raspolaganju za sprovođenje ciljeva i prioriteta NPLER.

Fiskalni prostor identifikovan u ovom dokumentu zasnovan je na scenariju koji pretpostavlja da:

1. Vlada može izdvojiti do oko 21% sredstava ostvarenih kao rezultat nedovoljnog trošenja u kategoriji kapitalnih izdataka i fiskalnog prostora predviđenog budžetskim deficitom za potrebe realizacije ovog programa.
2. Projekcije prihoda su procenjene korišćenjem istorijskog prosečnog pondera kao učešća u BPZ. Takođe, prognoza sopstvenih prihoda opština predviđa prosečno godišnje povećanje od oko 5,4%.
3. Isplate iz donatorskih sredstava, pored granta za opštinski učinak, koji se procenjuje na oko 7 miliona evra godišnje u proseku, predviđeni su i drugi grantovi koji mogu doći od donatora i drugih organizacija koje mogu biti povezane sa prioritetima i NPLER-om. ciljevima. Ovi projekti donatora/organizacija kao što su GIZ, KfV, USAID ili Kancelarija EU, koji se odnose na zapošljavanje, digitalizaciju, tržište rada, trebalo bi da imaju doprinos od oko 3 miliona evra godišnje i kao takvi su uključeni u stvoreni fiskalni prostor.
4. Treba naglasiti da se dugoročne prognoze za 2027-2030. pripremaju na osnovu neizvesnosti u vezi sa ekonomskim kretanjima, političkim kretanjima i drugim mogućim fiskalnim merama u budućnosti.

Na osnovu ovih pretpostavki za obračun je uzeto 21% ukupnog fiskalnog prostora, 21% prostora ispod rashoda kapitalnih projekata, grantova za učinak opština, i drugih sredstava donatora i oko 5,4% sopstvenih prihoda fiskalnog što se poklapa sa očekivanim prosečnim rastom ovih prihoda.

Tabela 5: fiskalni prostor za sprovođenje NPLER

Osnovni scenario	Projekti SOP-a				Dugoročni projekti				
<i>U milionima evra</i>	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Ukupni budžetski prihodi	2,494	2,884	2,991	3,181	3,397	3,436	3,626	3,819	4,028
Budžetski troškovi	2,541	3,224	3,280	3,413	3,499	3,637	3,829	4,022	4,231
Deficit prema fiskalnom pravilu	13	(204)	(212)	(171)	(85)	(201)	(202)	(203)	(203)
Deficit prema fiskalnom pravilu % DBP	0.1%	2.0%	-2.0%	-1.5%	-0.7%	-1.6%	-1.5%	-1.5%	-1.4%
Fiskalni proctor iz deficita			2	59.27	164	47	60	73	88
Pod izvršenje kapitalnih troškova			160	161	165	161	169	178	187
Sopstveni lokalni prihodi	87.4	98.5	105.5	109.7	115.4	121.7	128.3	135.2	142.6
Grant učinka	8	8	7	7	7	7			
Drugi grantovi			3	3	3	3	3	3	3
Fiskalni prostor % BNP			1.5%	1.9%	2.6%	1.7%	1.7%	1.8%	1.9%
Fiskalni prostor			49.74	62.38	85.26	60.30	58.03	63.03	68.49

Dodela dodatnog fiskalnog prostora identifikovanog u gornjem dijelu biće obavljena u skladu sa ciljevima programa za sektor, kao i identifikovanim prioritetima. U skladu sa prioritetima i ciljevima identifikovanim u okviru NPLER-a, uticaj se očekuje uglavnom u sektoru ekonomskih poslova i opšteg upravljanja.

Tabela 6: Finansiranje NPLER prema glavnim sektorima

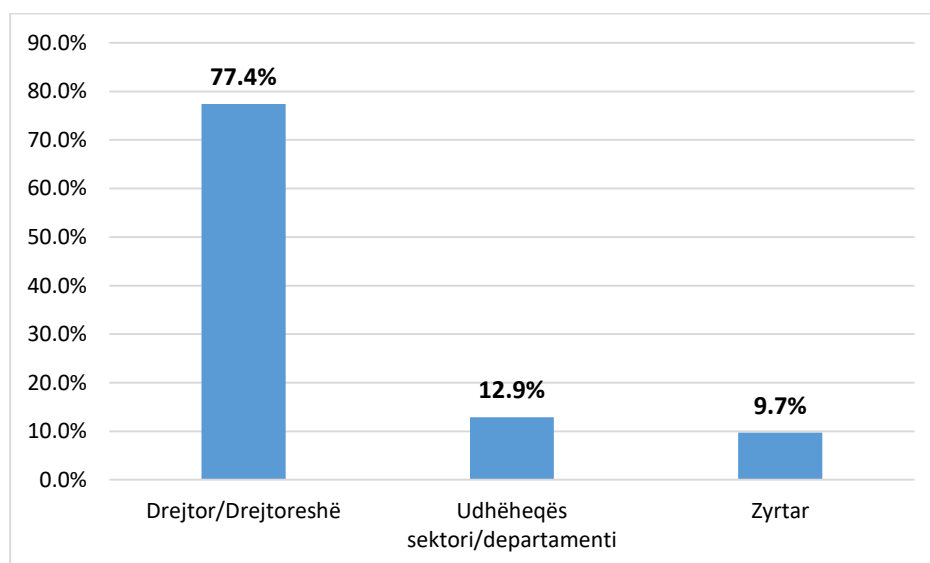
	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Fiskalni prostor	49.7	62.4	85.3	60.3	58.0	63.0	68.5
Opšte vladanje	11.2	14.4	20.2	13.9	13.4	14.6	15.8
Ekonomska pitanja	12.7	7.9	10.7	7.6	7.4	8.0	8.7
Ostalo	25.8	40.0	54.3	38.7	37.2	40.5	44.0

Prilozi

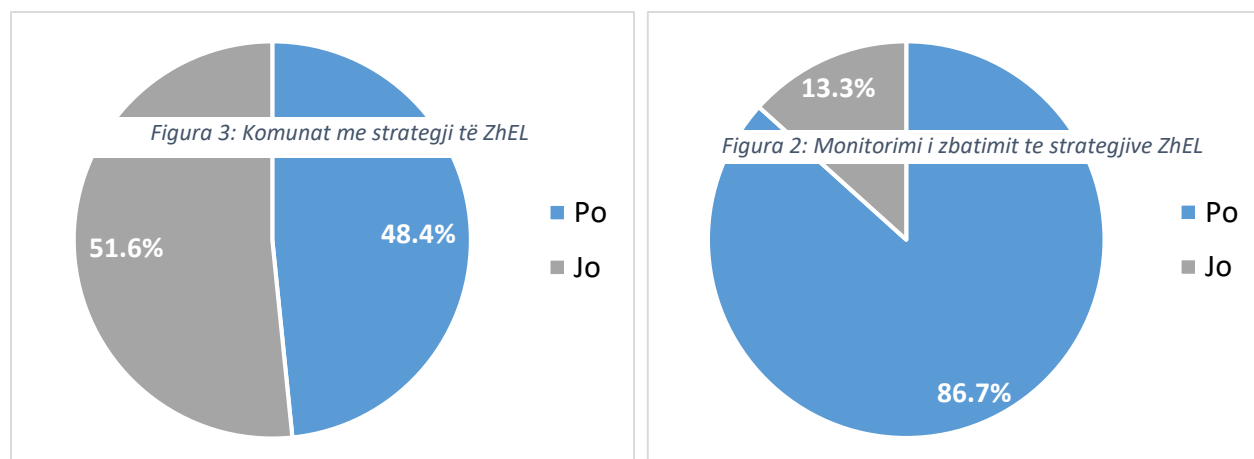
Glavni rezultati ankete sa opštinama

Ovaj odeljak sumira podatke ankete sprovedene sa upravom za ekonomski razvoj u opštinama Kosova. Upitnik je popunila 31 opština od ukupno 38. Od onih koji su popunili upitnik, 77,4% su bili direktori u relevantnoj upravi za ekonomski razvoj, 12,9% rukovodioci sektora ili odeljenja, a ostali (9,7%) su bili funkcioneri.

Figura 1: pozicija anketiranih u relavatnoj upravi za ekonomski razvoj

Prema mišljenju ispitanika, 48,8% opština ima strategije lokalnog ekonomskog razvoja, a 86,7% tih planove (OP) smatrali strategijama lokalnog ekonomskog razvoja, s obzirom na to da se oni bave i temom

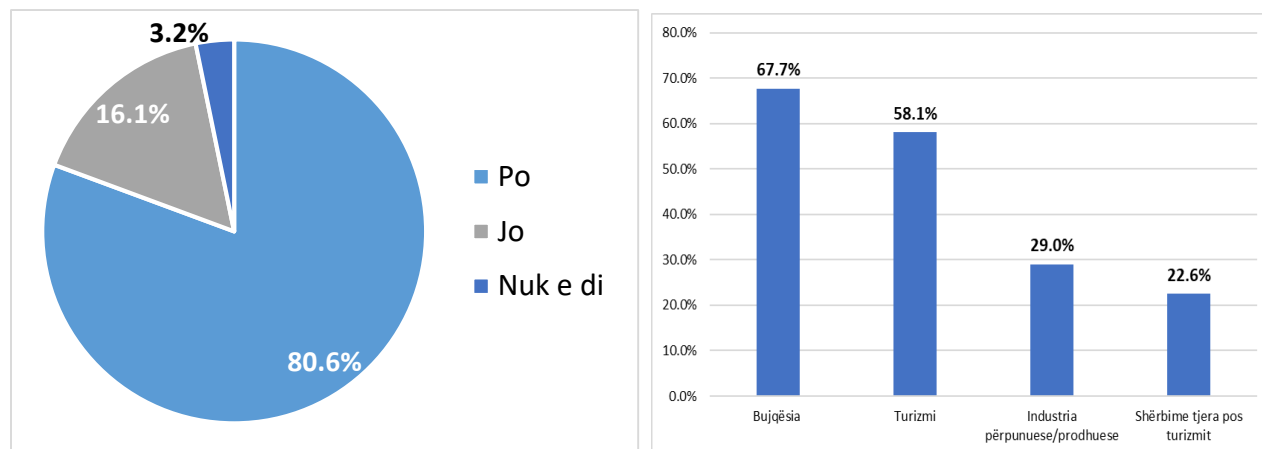

ekonomije. Trenutno na snazi su 12 opština. Takođe, iako je procenat praćenja prilično visok, u većini web stranica nisu pronađeni izveštaji o praćenju primenljivosti navedenih strategija.

Prema mišljenju ispitanika, 48,8% opština ima strategije lokalnog ekonomskog razvoja, a 86,7% tih strategija se redovno prati. U odgovoru za strategiju nije jasno da li su ispitanici i opštinske razvojne planove (ORP) smatrali strategijama lokalnog ekonomskog razvoja, s obzirom na to da se oni bave i temom ekonomije. Trenutno je na snazi 12 opština. Takođe, iako je procenat praćenja prilično visok, u većini web stranica nisu pronađeni izveštaji o praćenju primenljivosti navedenih strategija.

Drugo pitanje koje je postavljeno predstavnicima opština je da li su definisali sektore/oblasti sa visokim potencijalom ekonomskog razvoja. Prema dobijenim odgovorima, 80,6% opština ima definisane sektore ili oblasti sa visokim ekonomskim potencijalom, za

Figura 4: sektori sa velikim privrednim potencijalom

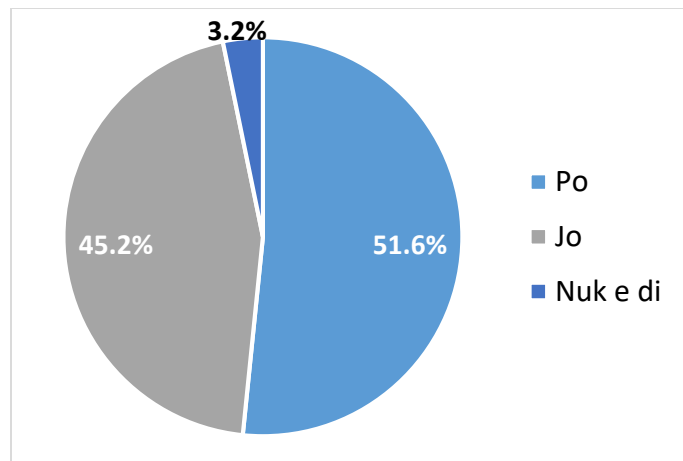

razliku od 16,1% koji nisu definisali ove sektore. Zanimljiv procenat (3,2%) ispitanika nije imao informacije o ovom pitanju. Poljoprivreda sa 67,7%, turizam sa 58,1% i prerađivačka industrija sa 29% su sektori koji dominiraju opštinskim definicijama ekonomskih prioritarnih sektora.

Figura 5: opštine sa definisanim ekonomskim sektorima

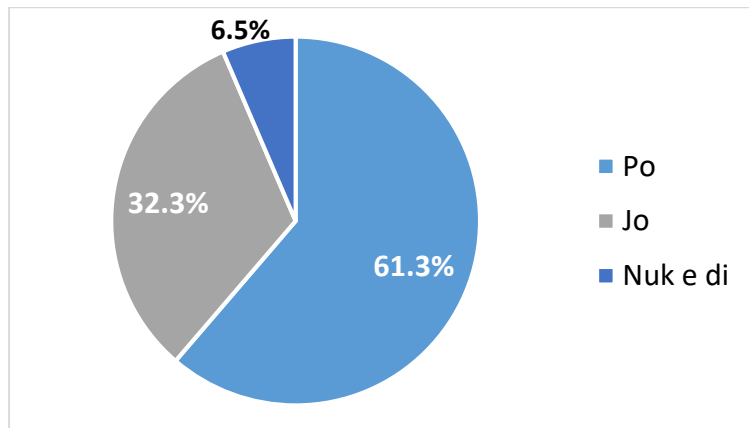
51.6% anketirani predstavnici opština izjavili su da njihove opštine imaju projekte sa drugim opštinama u vezi sa ekonomskim razvojem. Zajednički projekti su uglavnom infrastrukturnog karaktera, kao što su: asfaltiranje puteva, otvaranje i definisanje puteva za turističke svrhe, uređenje korita reke.

Figura 6: opštine sa međeuopštinskim projektima

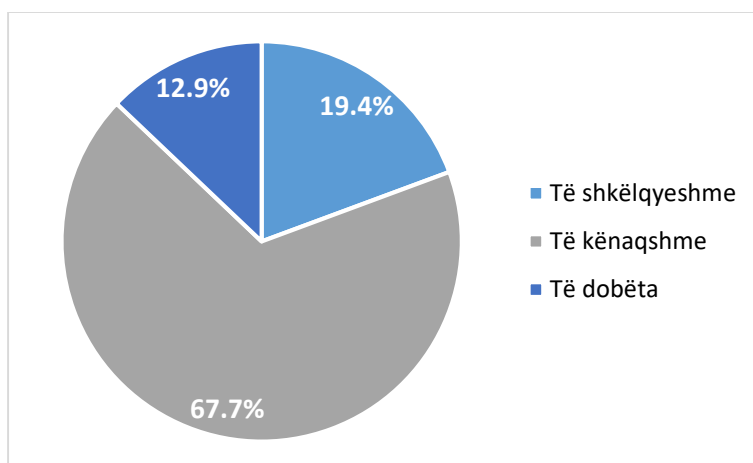
Na pitanje da li je dotična opština imala investicije koje su značajno uticale na razvoj i otvaranje novih radnih mesta u poslednje tri godine, 61,3% ispitanika je odgovorilo potvrdno, dok je 32,2% odgovorilo ne; ostali (6,5%) nisu imali informacije o tome. Iako nije definisano u pitanju da li je reč o javnim ili privatnim investicijama, većina ispitanika je izgleda mislila da je reč samo o javnim investicijama. Ovo, budući da se većina navedenih investicija odnosi na infrastrukturne investicije (npr. infrastruktura privrednih/industrijskih područja).

Figura 7: postotak opština koje su imale značajni efekat u ekonomiju u zadnjih tri godine

Podaci pokazuju da 67,7% ispitanika smatra da je kapacitet opštine za izradu projekata za privlačenje sredstava od donatora zadovoljavajući, 19,4% zadovoljavajući i 12,9% slab. Ove podatke treba pažljivo tumačiti, s obzirom da su predstavnici opština možda bili subjektivni u proceni svojih kapaciteta.

Figura 8:ocenjivanje za opštine kapacitete radi izrade projekata za privlačenje fondova od donatora

Prema anketiranim predstavnicima opština, 90,2% opština je izvršilo popis opštinske imovine, dok 6,5% to nije uradilo. Preostali procenat je neodređen jer ispitanik nije bio svestan. U 75% slučajeva, prema ispitanicima, spisak opštinske imovine je dostupan javnosti, dok u 10,7% nije dostupan. Ostatak je neodređen jer tuženi nije znao. Odgovori na ovu temu su znatno pozitivniji u odnosu na pokazatelj dat u izveštaju o učinku opština, gde se pokazuje da je samo 44,2% opština pripremio i objavilo spisak javnih dobara predviđenih za korišćenje.

Figura 10: opštine sa imovinskim registrom

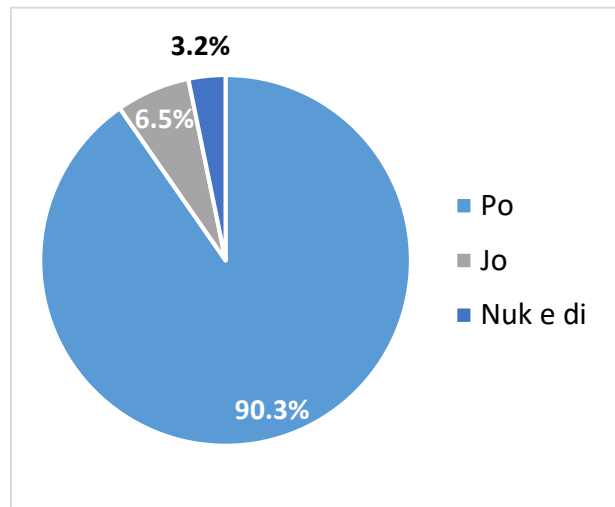
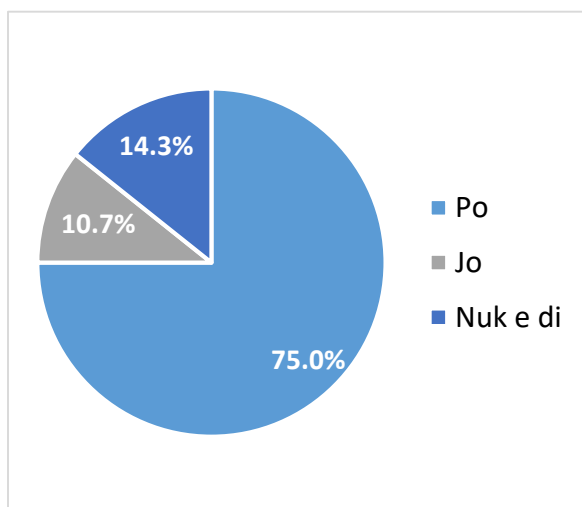
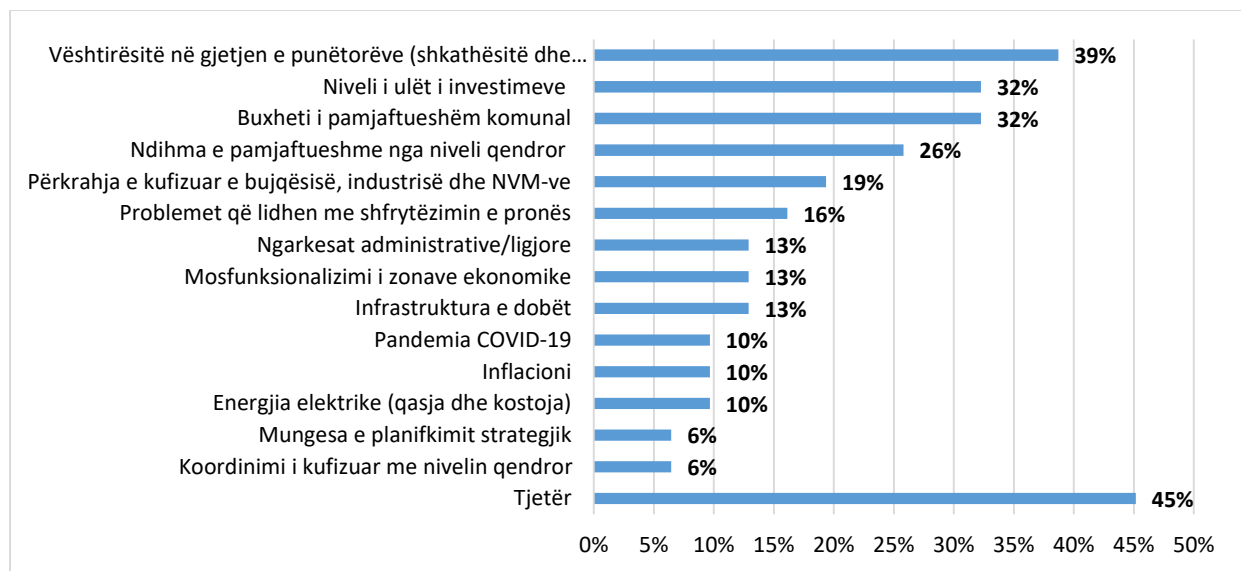

Figura 9: opštine sa objavljenim registrom imovine

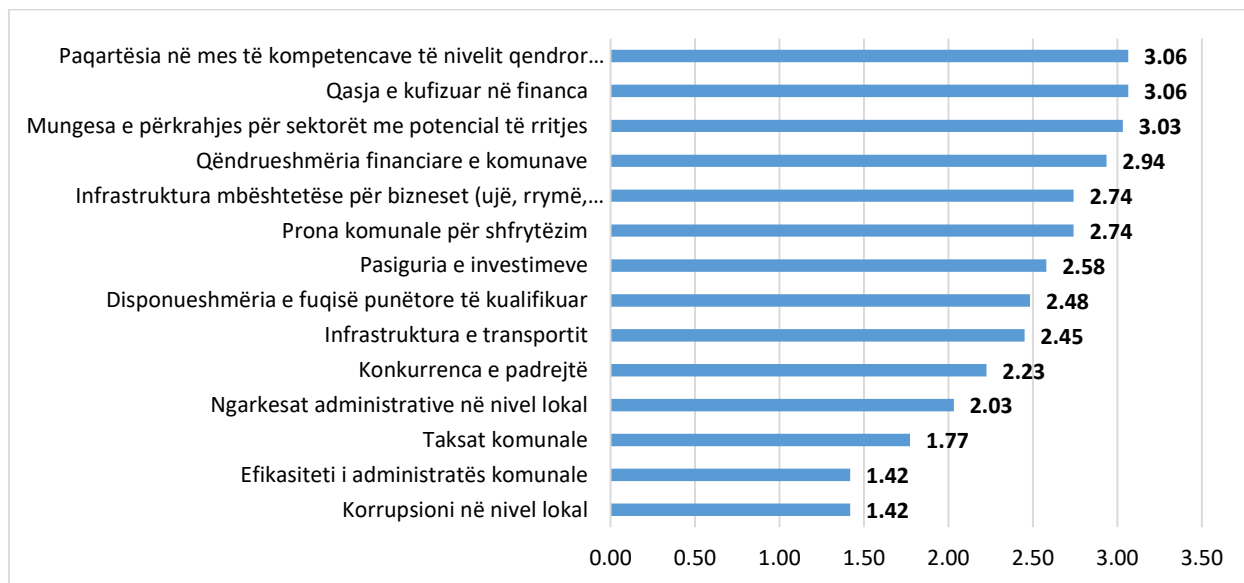
Ispitanici iz opštine su pozvani da navedu glavne prepreke koje koče lokalni ekonomski razvoj. Poteškoće u pronalaženju radnica (39%), nizak nivo investicija (32%) i nedovoljan opštinski budžet (32%) su prepreke koje ispitanici najviše pominju i tako vode na listi. Ostale prepreke koje su relativno česte su nedovoljna pomoć sa centralnog nivoa (26%), ograničena podrška poljoprivrede, industrije i MSP (19%) i problemi u vezi sa korišćenjem imovine (16%). Za više, pogledajte sliku 11.

Figura 11: glavne prepreke identifikovane za lokalni ekonomski razvoj

Dalje se ispitanicima deli lista potencijalnih prepreka koje su unapred identifikovane i isti se pozivaju da za svaku od njih daju procenu od 1 do 5, gde 1 znači da to uopšte nije prepreka, dok je 5 veoma velika barijera.. Prema generisanim prosecima, nejasnoća između nadležnosti centralnog i lokalnog nivoa i ograničen pristup finansijama sa po 3,06, nedostatak podrške sektorima sa potencijalom rasta sa 3,03, finansijska stabilnost opština sa 2,94 ispostavili su se kao najozbiljnije barijere . Ostale barijere su prikazane na slici 12.

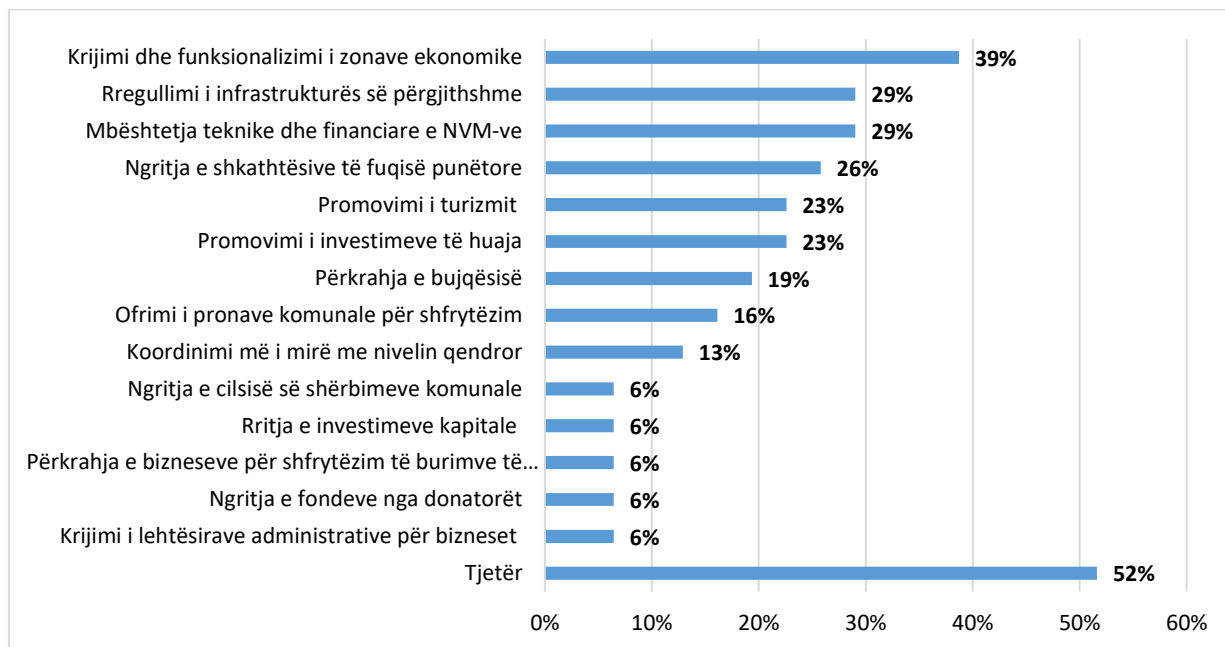
Figura 12: ocenjivanje i rangiranje potencijalnih prepreka

Odgovori ispitanika o tome šta opštine treba da urade da ubrzaju lokalni ekonomski razvoj do 2030. grupisani su kako bi se identifikovali najvažniji predlozi. Prema obavljenoj obradi, formiranje i funkcionalizacija privrednih zona (39%), uređenje opšte infrastrukture (29%), tehnička i finansijska

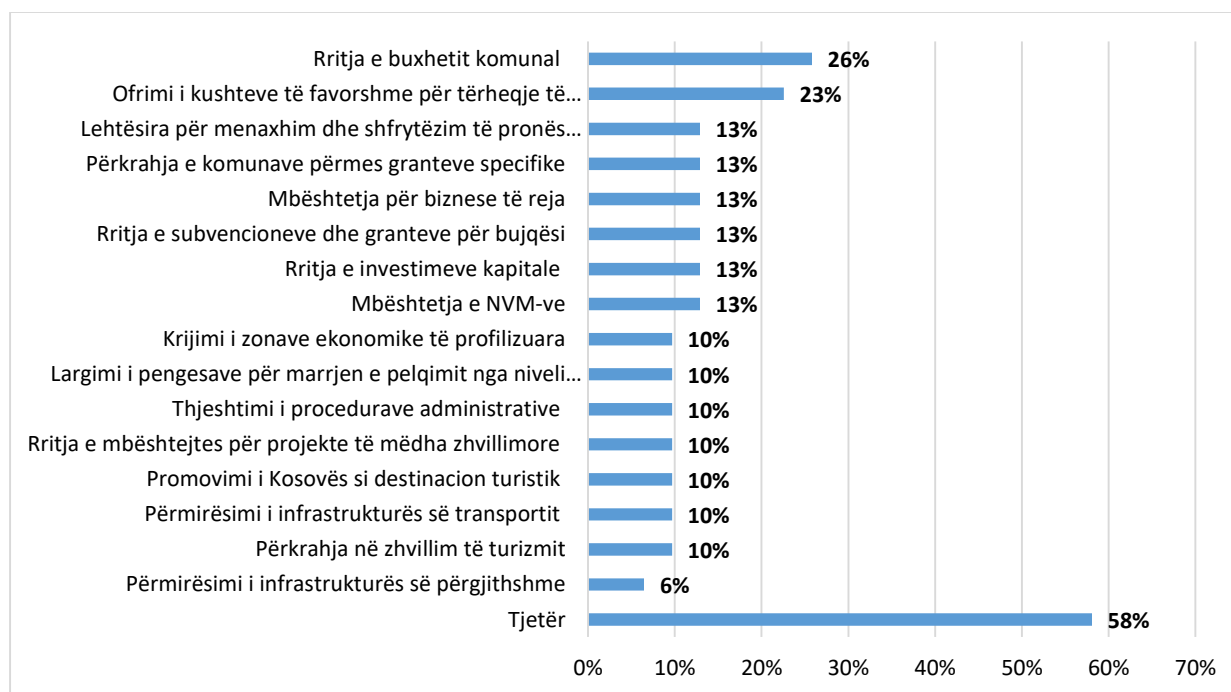
podrška MSP (29%) i podizanje kvalifikacija radne snage (26%) su glavni predlozi ispitanika. Ostali predlozi su navedeni na slici 13.

Figura 13: predlozi za opštinski nivo radi ubrzanja lokalno ekonomskog razvoja po opštinama do 2030.

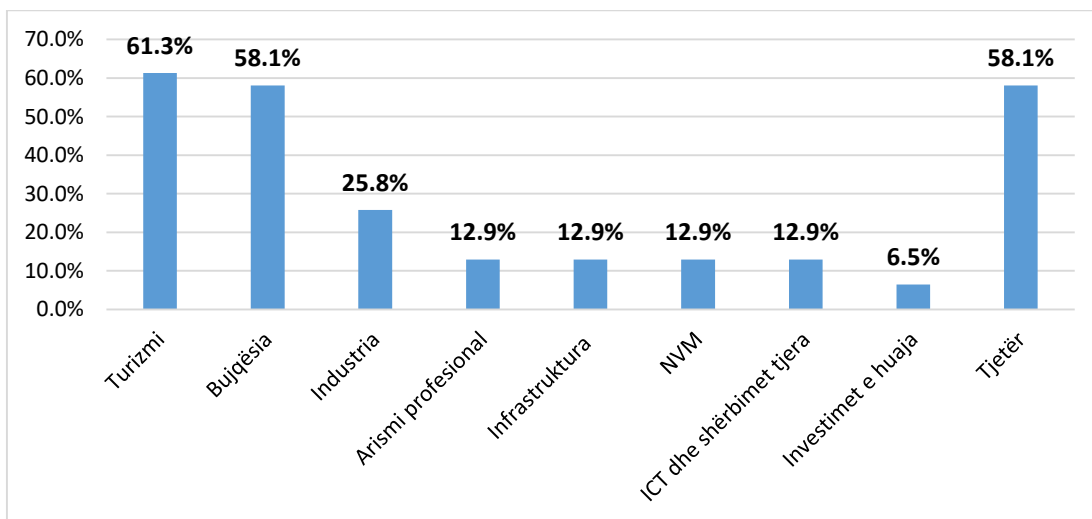
U odnosu na ono što centralni nivo čini da bi ubrzao lokalni ekonomski razvoj do 2030. godine, takođe su nacrtani glavni predlozi koji su prikazani na slici 14. Povećanje opštinskog budžeta (26%) i obezbeđivanje povoljnih uslova za privlačenje investitora (23 %) su dva najčešća predloga.

Figura 14: predlozi za centralni nivo radi ubrzanja lokalno ekonomskog razvoja do 2030.

Podaci ankete pokazuju da su oblasti od najvećeg ekonomskog interesa za opštine turizam (61,3%) i poljoprivreda (58,1%); posle ove dve oblasti sledi industrija sa nešto nižim procentom (25,8%). Ostale oblasti su prikazane na slici 15.

Figura 15: oblasti od zajedničkog ekonomskog interesa za opštine

Pošto strategija ima za cilj da bude sveobuhvatna, cilj je bio da se kroz istraživanje razumeju i ekonomski ugrožene grupe u opštinama. Glavne kategorije prema ispitanicima su: žene koje žive u ruralnim sredinama, osobe sa invaliditetom, mladi, penzioneri, zanatlije, trgovci na malo i sl.

Za ogromnu većinu ispitanika (83,9%) migracija stanovništva je „veoma veliki problem” ili „veliki problem”. Čini se da je ovaj problem izraženiji u manjim opštinama. S druge strane, prema mišljenju ispitanika, 41,9% opština ima poslovna udruženja ili slične organizacije koje zastupaju interese privatnog sektora.

Figura 17: ocenjivanje migracije kao problem za lokalni nivo

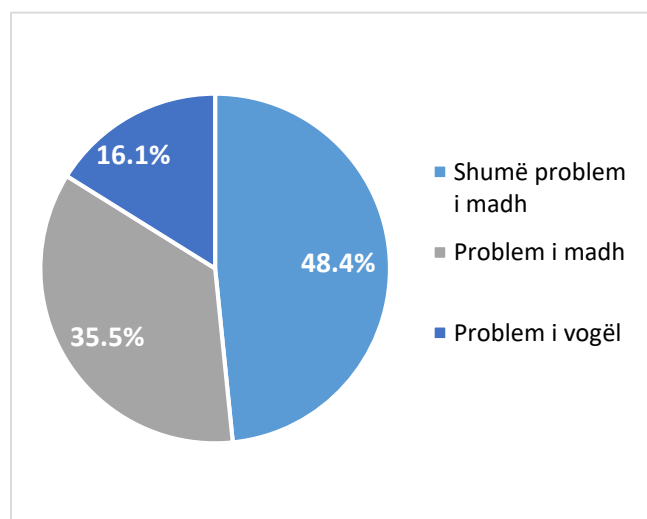
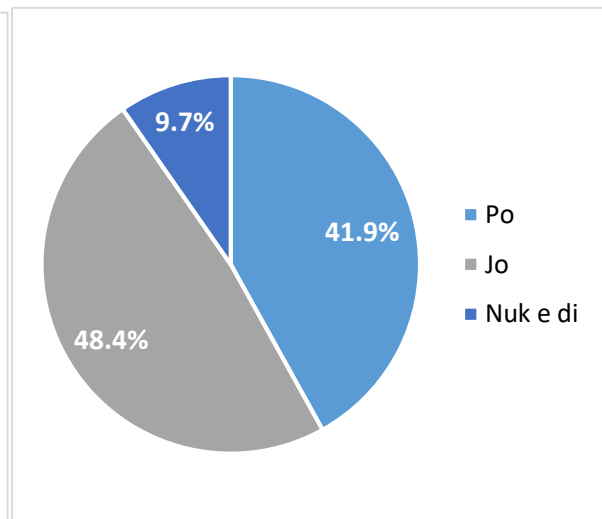

Figura 16: opštine sa zajednicama polsovanja ili sličnim organizacijama (%)

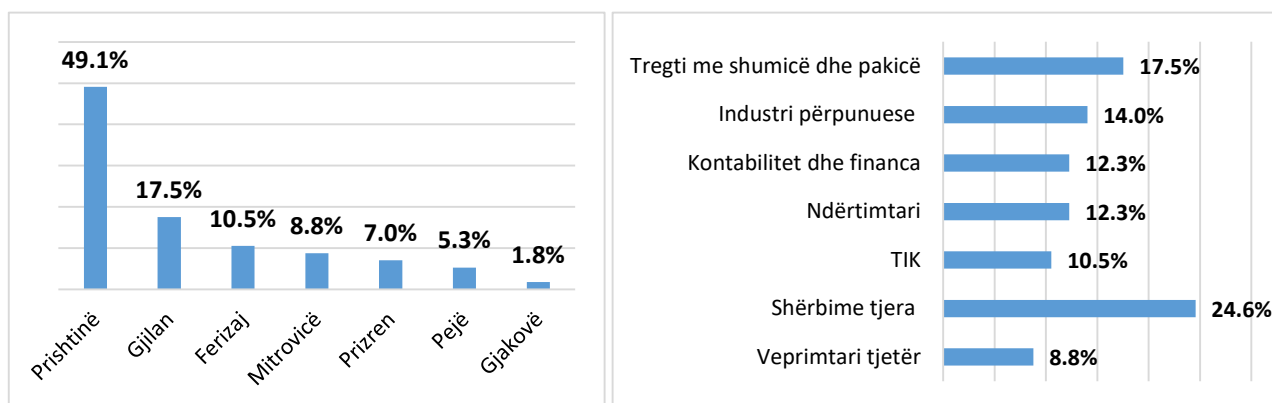

Glavni rezultati anketiranja sa poslovnim subjektima

Ovaj odeljak sumira glavne nalaze iz ankete sprovedene sa preduzećima. Upitnik sastavljen za potrebe ove ankete podeljen je na 5.000 preduzeća odabranih iz baze podataka ARBK-a, nasumičnim metodom. U cilju povećanja veličine uzorka, takođe je sarađivao sa Ekonomskom komorom Kosova (OEK), tako da se upitnik deli sa njenim članovima. Na kraju, od svih kontaktiranih preduzeća, primljeno je 57 popunjenih upitnika i na osnovu njih su izvučeni rezultati. Uprkos relativno malom uzorku, međutim, dobijeni su validni odgovori koji će biti uzeti u obzir prilikom sastavljanja Programa. Međutim, zbog veličine uzorka, rezultate, posebno one kvantitativne prirode, treba tumačiti s oprezom. Od onih koji su popunili upitnik, ogromna većina (98%) bili su vlasnici ili menadžeri, ili su obavljali obe funkcije.

Štaviše, većina ispitanika (49,1%), kao što je opšta demografija na Kosovu, bila je iz Prištine. Od ostalih regiona, Uroševac je lako dominirao (17,5%) (više, videti sliku 18). U pogledu delatnosti dominira trgovina na veliko i malo sa 17,5%, prerađivačka industrija sa 14%, građevinarstvo i finansije sa po 12,3% i IKT sa 10,5%. Ostalo su usluge i druge aktivnosti (vidi sliku 19).

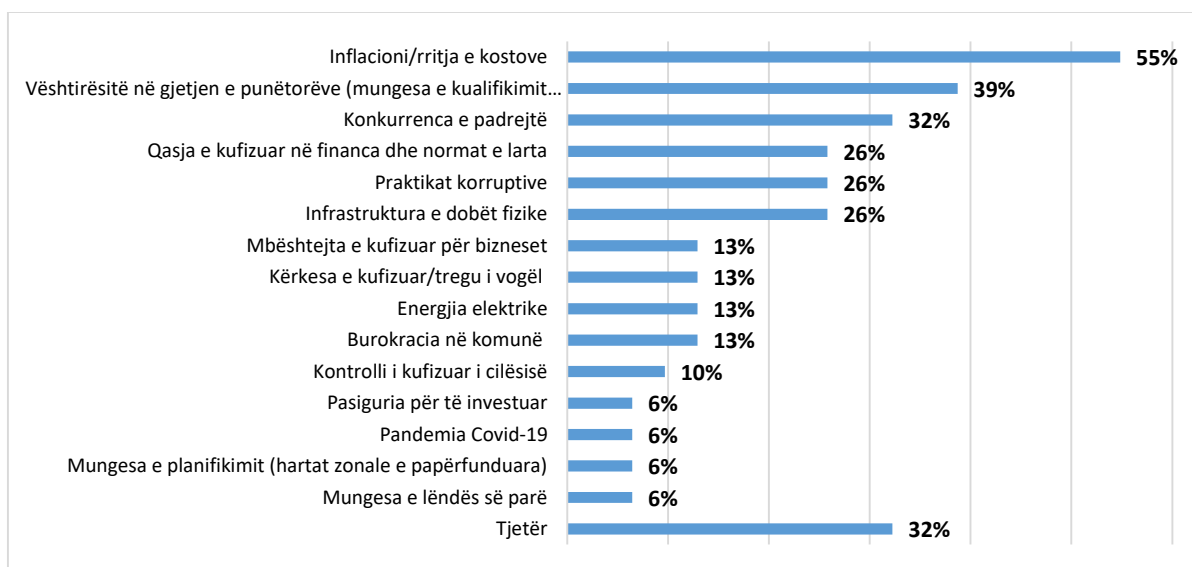
Figura 18: Delatnost

Oko 63% ispitanih preduzeća navelo je da ima od 1 do 5 zaposlenih, 14% ima 6 do 10 zaposlenih, 10,5% ima 11 do 50 zaposlenih, dok su ostali izjavili da imaju više od 50 zaposlenih. Na pitanje o prometu u odnosu na prethodnu godinu, 38,6% preduzeća je izjavilo da su poslovale mnogo bolje ili bolje, 45% je izjavilo da su poslovale lošije ili mnogo lošije; ostatak (15,8) je izvestio da je učinak isti.

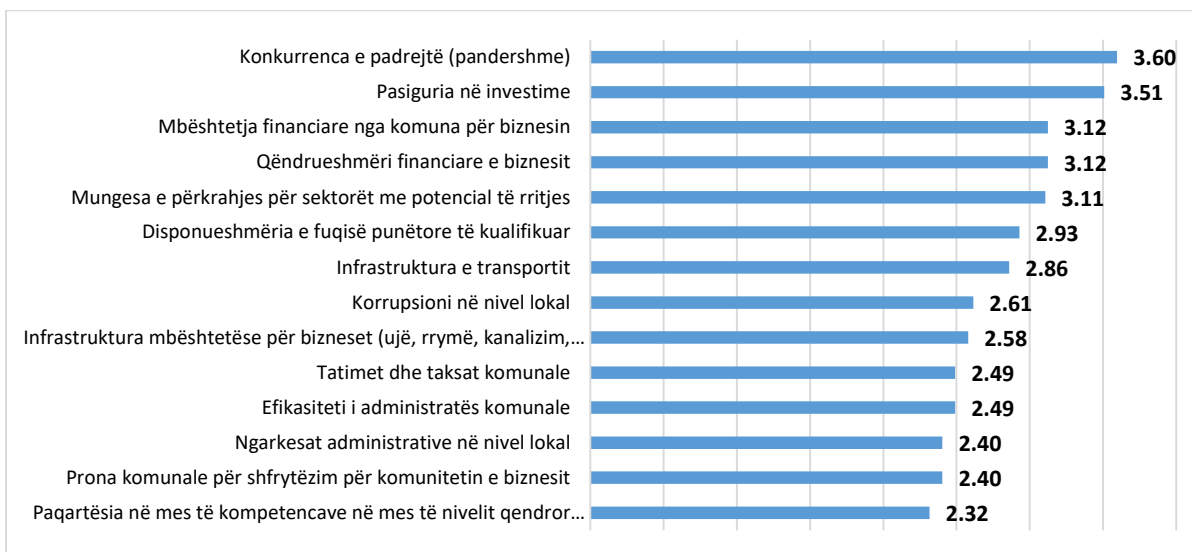
Slično kao u slučaju opština, anketirana preduzeća su pozvana da ukažu na glavne prepreke koje ometaju lokalni ekonomski razvoj. Inflacija/troškovi se povećavaju za 55%, poteškoće u pronalaženju radnika (nedostatak kvalifikacija i migracija) za 39% i nelojalna konkurencija na 32% su najčešće prepreke koje su ispitanici navodili. Da biste videli ostale identifikovane prepreke i njihov procenat, pogledajte sliku 22.

Figura 19: glavne prepreke identifikovane od strane poslovnih subjekata

Kao i u anketi sa opštinama, spisak potencijalnih prepreka identifikovanih unapred je podeljen i preduzećima i oni su pozvani da za svaku od njih daju procenu od 1 do 5, gde 1 znači da to uopšte nije prepreka, dok 5. je veoma velika prepreka. Prema dobijenim rezultatima, kao najozbiljnije barijere ispostavile su se nelojalna konkurencija sa prosekom 3,60, neizvesnost ulaganja sa 3,51 i finansijska podrška opštine poslovnoj i finansijskoj održivosti poslovanja sa po 3,12. Ostale prepreke su prikazane na slici 12.

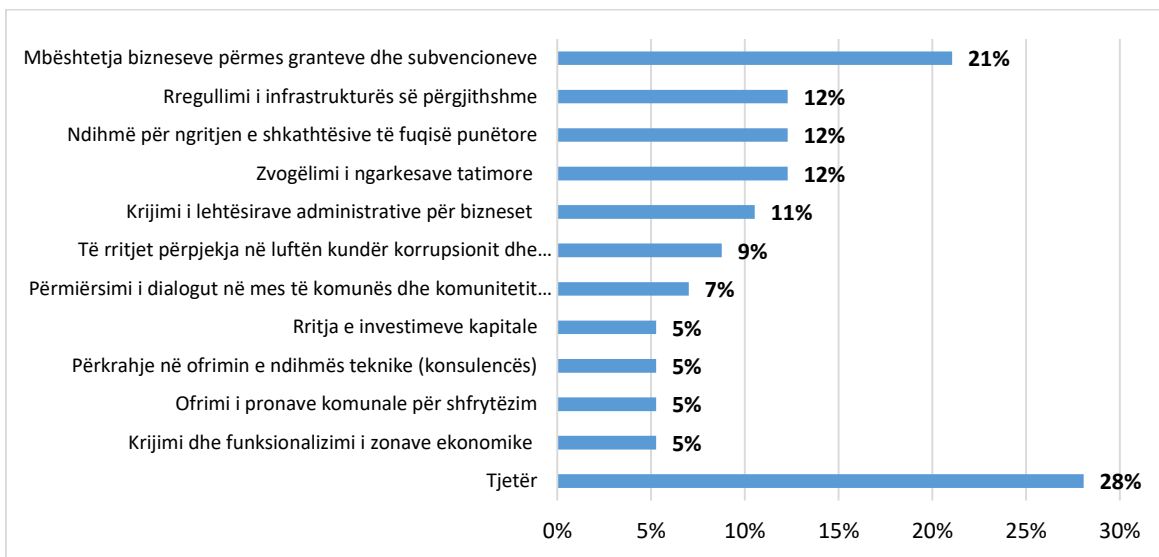
Figura 20: ocenjivanje i rangiranje potencijalnih prepreka

Predlozi preduzeća o tome šta opštine treba da urade da ubrzaju lokalni ekonomski razvoj do 2030. grupisani su kako bi se identifikovali najvažniji predlozi. Podrška preduzećima kroz grantove i subvencije (21%), popravlanje opšte infrastrukture (12%), pomoć u usavršavanju radne snage (12%) i smanjenje

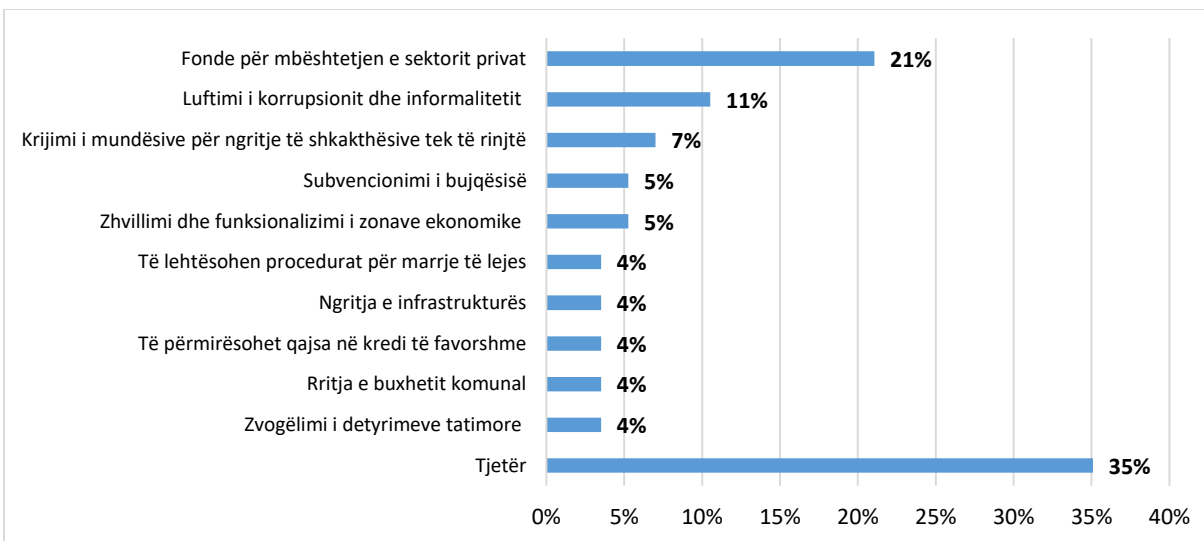
lokalnih poreskih opterećenja (12%) pokazali su se kao glavni predlozi anketiranih preduzeća. Ostali predlozi su navedeni na slici 24.

Figura 21: predozi za opštinski nivo radi ubrzavanja lokalno ekonomskog razvoja u opštinama do 2030.

Predlozi za centralni nivo za ubrzanje lokalnog ekonomskog razvoja do 2030. godine, takođe su grupisani i navedeni na slici 14. Sredstva za podršku privatnom sektoru (26%), borbu protiv korupcije i neformalnosti (11%) i stvaranje mogućnosti za unapređenje veština među mladima (7%) su tri najčešća predloga anketiranih preduzeća.

Figura 22: predozi za centralni nivo radi ubrzavanja lokalno ekonomskog razvoja u opštinama do 2030.

U pitanju o ekonomski najugroženijim grupama u dotičnoj opštini, najviše su pominjani: mala i nova preduzeća, zanatske delatnosti, mladi ljudi i zajednice Roma, Aškalija i Egipcana.

Istraživanje pokazuje da 56,1% preduzeća nailazi na poteškoće u pronalaženju radnika (Slika 26). Neki od profila koji najviše nedostaju, prema njihovim rečima, su: zavarivači, iskusni softverski inženjeri, operateri opreme, podešavači itd.

Figura 23: poteškoće u pronalaženju radnika

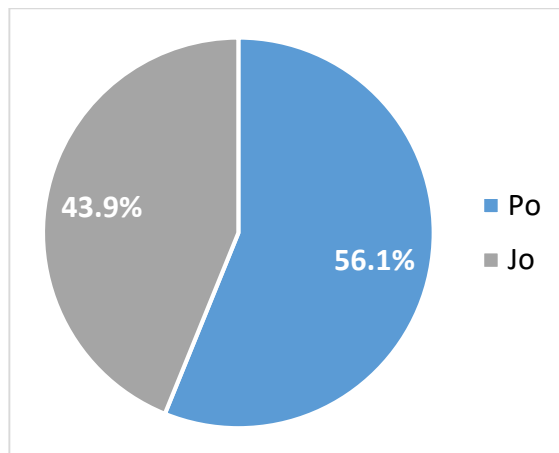
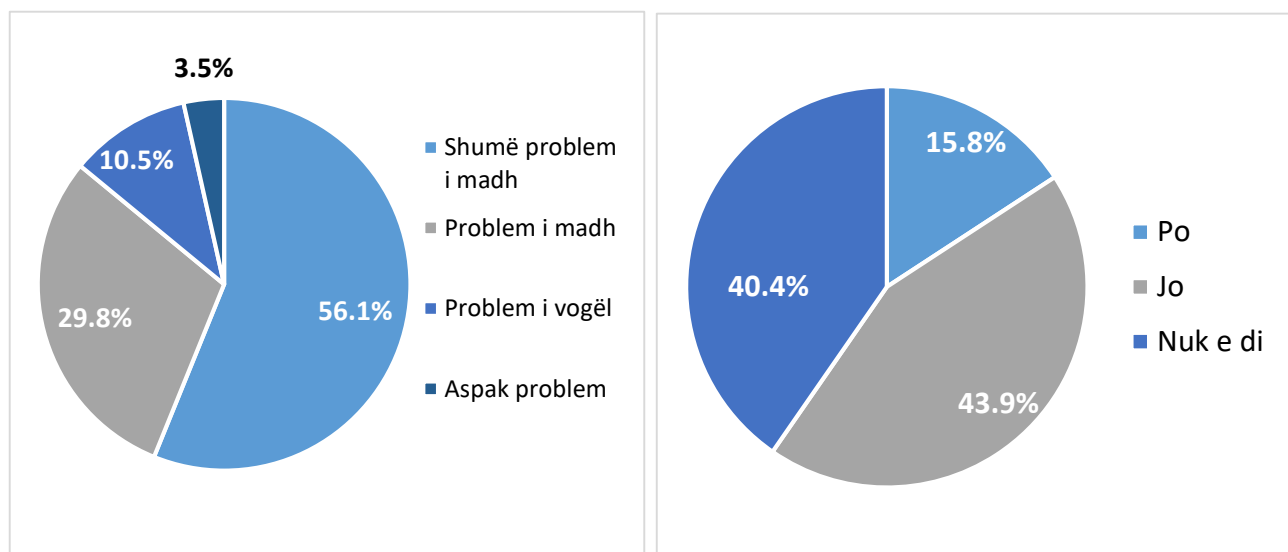

Figura 24: ocenjivanje migracije kao kao problem za opštinski nivo

Za većinu anketiranih preduzeća (86,0%) migracija stanovništva je „veoma veliki problem” ili „veliki problem”. Veoma mali procenat (15,8%) preduzeća

kaže da ima lokalna udruženja koja zastupaju njihove ekonomske interese. Velika većina izjavila je da njihova opština nema takvo udruženje ili im nije poznato. Čak i onih nekoliko preduzeća koja kažu da njihova opština ima takva udruženja, kada su bili pozvani da ih identifikuju, pozvali su se na ona na centralnom nivou. Iz ovih podataka može se zaključiti da vrlo mali broj opština ima poslovna udruženja na lokalnom nivou i da one koje imaju, nisu mnogo aktivne da bi se privrednici informisali o njihovoj delatnosti.

Figura 25: poslovna udruženje na opštinskom nivou

Rezime početnih izazova od strane radne grupe

Izazovi	Glavne prepreke
Nedovoljna finansijska sredstva Nezadovoljavajuća naplata sopstvenih opštinskih prihoda Visoka budžetska zavisnost lokalnog nivoa od državnih grantova Pravni okvir koji u velikoj meri ograničava zaduživanje opština Prepreke regulatorne prirode za trošenje budžeta Neuspeh u postizanju finansijske samoodrživosti opština Neispunjene finansijske obaveze Nepravilno planiranje investicionih projekata Nedovoljno opredeljenje finansijskih sredstava u budžetu za višegodišnje investicione projekte Spora dinamika realizacije radova Nekontinuirano praćenje izvodljivosti investicionih projekata Nedostatak sredstava namenjenih investicionom održavanju Nezainteresovanost donatora za investicije Ograničeni tehnički i stručni kapaciteti privatnih preduzeća za izvođenje javnih radova	(1) nedostatak finansijske održivosti i nefikasno upravljanje finansija

Disfunkcionalizacija privrednih zona
Veliko prisustvo nelojalne konkurencije
Nepovoljna klima na lokalnom nivou za privlačenje investicija
Ograničen pristup finansijama i visoke kamate
Nedostatak baze podataka za investitore za investicije u opštinama
Nedostatak promotivnih materijala o opštinskim investicionim potencijalima
Nepravilno upravljanje opštinskom imovinom
Nedostatak opštinske imovine koja bi se koristila u investicione svrhe
Ograničena ulaganja u lokalnu javnu infrastrukturu
Nedostatak podrške za sektore sa potencijalom rasta
Nedovoljna podrška poljoprivrednom sektoru od strane lokalnih institucija
Ograničena podrška razvoju seoskog turizma (agroturizam)
Zaobilazeći kulturno nasleđe radi promovisanja kreativne ekonomije
Ograničena potražnja/malo tržište
Neizvesnost za ulaganje
Povećanje cene sirovine

**(2) nizak nivo
investicija i ograničeni
razvoj poljoprivrede,
turizma i privrede**

Nedostatak prioriteta za lokalni ekonomski razvoj Ograničeni stručni kapaciteti za lokalni ekonomski razvoj Ograničeni profesionalni kapaciteti za ekonomski razvoj u opštinskim institucijama Nedostatak važećih strateških razvojnih dokumenata Nedostatak kapaciteta za apsorbovanje sredstava od donatora Ograničena i nesistematska saradnja sa poslovnom zajednicom na opštinskom nivou Nedostatak koordinacije na lokalnom i centralnom nivou za izradu politika u oblasti lokalnog ekonomskog razvoja; Dvosmislenost između nadležnosti centralnog i lokalnog nivoa Nedostatak saradnje između opština od zajedničkog interesa, osim u infrastrukturnim projektima	(3) nedostatak institucionalnog kadra i nedovoljna saradnja
Nedostatak veština na tržištu rada da bi se zadovoljile potrebe privatnog sektora Bek radne snage, posebno iz manjih opština Ograničena saradnja između stručnih škola i privatnog sektora Ograničeno učešće žena na tržištu rada Centri za stručno obrazovanje sa programima koji nisu usko povezani sa potrebama tržišta Jaz između digitalizacije škola u urbanim i ruralnim sredinama Nedostatak lokalnih politika za jačanje ljudskog kapitala u skladu sa potrebama tržišta rada	(4) neadekvatan nivo ljudskih izvora i visok stepen nezaposlenosti i siromaštvo
Nedostatak infrastrukture i svesti o reciklaži i ponovnoj upotrebi otpada Neefikasna upotreba iujita i energije Nedostatak odgovornog urbanističkog planiranja Ispuštanje hemikalija i drugih opasnih materija iz preduzeća u reke	(5) neobazrivost lokalno ekonomskog razvoja prema životnoj sredini

Pasoš pokazatelja

Cilj	Pokazatelj	Izvor	Opis	Metodološke beleške (ako je potrebno)	Osnova na nivou zemlje	Predlog cilja do 2026	Predlog cilja do 2030
5. Konkuretna lokalna ekonomija	<i>Produktivnost (bruto dodatna vrednost/broj radnika)⁶ (EUR)</i>	Agencija za statistiku Kosova	Ovaj pokazatelj meri nivo produktivnosti u privredi i smatra se „ proksi ”-posrednik između kupca i glavnog poslužitelja“ za konkurentnost	Produktivnost se izračunava tako što se bruto dodata vrednost (BDV) podeli sa brojem zaposlenih za sledeće NACE ekonomske delatnosti: A-C, F-M i S. Podaci za BDV su iz nacionalnih računa, a za zaposlenost iz ankete o radnoj snazi.	24,126 EUR (2021)	+30%	+50%
6. Sveobuhvatno zapošljavanje	<i>Stopa zaposlenosti (%)</i>	Agencija za statistiku Kosova	Ovaj pokazatelj predstavlja zvanični nivo ili stepen zaposlenih (15-64).	Zvanični podaci o zaposlenosti dobijaju se na osnovu ankete o radnoj snazi. Trenutno se proizvode samo na nivou zemlje, au budućnosti se očekuje da se proizvode i na regionalnom nivou.	20% (TM2 2021)	45%	55%
7. Poboljšana lokalna infrastruktura	<i>Procenat preduzeća "zadovoljnih"</i>	Anketa	Ovaj pokazatelj meri nivo zadovoljstva preduzeća lokalnom	Ovaj pokazatelj treba da se proizvede na osnovu podataka iz ankete preduzeća. Pitanje	n/a	Najmanje 60% zadovoljnih	Najmanje 70% zadovoljnih

⁶ Uključeni u privredne aktivnosti (NACE: A-C, F-M, i S)

	<i>lokalnom infrastrukturuom (%)</i>		infrastrukturuom (putevima, saobraćajem uopšte, pristupom vodi i kanalizaciji, itd.)	koje se postavlja preduzećima trebalo bi da ima mogućnost izbora od 1 (uopšte nisam zadovoljan) do 10 (veoma zadovoljan).			
8. Delotvorno i efikasno privredno upravljanje	<i>Indeks lokalne i administracije (1-10)</i>	Indeks konkurentnosti opština (USAID)	Ovaj pokazatelj meri sposobnost lokalne uprave da stvori dobro poslovno okruženje.	Ovaj pokazatelj je izveden iz Indeksa konkurentnosti opština (IKO). IKO metodologija je zasnovana na standardizovanom pristupu Indeksa ekonomskog upravljanja iz Azijske fondacije. Podaci su prikupljeni putem ankete 3.337 firmi u 38 opština Kosova. Indeks ocenjuje profesionalni nivo službenika, njihov integritet i druge slične aspekte.	3.9 (2020)	6.0	8.0

Cilj	Pokazatelj	Izvor	Opis	Metodološke beleške (ako je potrebno)	Osnova na nivou zemlje	Predlog cilja do 2026	Predlog cilja do 2030	Cilj
Cilj. 1	1.1 povećanje investicija u oblastima sa potencijalom za lokalni ekonomski razvoj	<i>Direktne strane investicije po glavi stanovnika (EUR)</i>	CBK	Ovaj pokazatelj predstavlja direktne strane investicije po glavi stanovništva.	Pokazatelj čini tok novih investicija od stranih investitora minus dezinvestiranja, prikazan u platnom bilansu.	236.8 EUR (2021)	350 EUR	470 EUR
	1.2. porast produktivnosti u poljoprivredi i promovisanje turizma	<i>Bruto dodatna vrednost (BDV) za godišnju radnu jedinicu u poljoprivredi (EUR)</i>	MPŠRR	Ovaj pokazatelj meri nivo produktivnosti u poljoprivredi.	Produktivnost rada u poljoprivredi izražava se kao ukupna bruto dodata vrednost (BDV) u poljoprivredi u osnovnim cenama po godišnjoj radnoj jedinici GRJ). BDV se definiše kao vrednost	1428 EUR (2019)	1700 EUR	2000 EUR

					proizvodnje minus vrednost intermedijarne potrošnje. Godišnje radne jedinice (AGRJ) je ekvivalentan radni odnos sa punim radnim vremenom.			
		<i>Međunarodni posetioči po glavi stanovnika</i>	Ulazi na granici (ASK/Kosovska policija)	Ovaj pokazatelj predstavlja broj stranih posetilaca na graničnim prelazima Kosova po glavi stanovnika.	Podatke daje granična policija. Prilikom ulaska potrebno je navesti opštinu u kojoj će se poseta vršiti.	3.2 (2021)	+30%	+50%
	1.3. podrška proizvođačima sa naglaskom na digitalizaciju i inovaciju	<i>Upotreba digitalnih sredstava u opštim procesima proizvodnje i rada (%)</i>	Privredna komora Kosova	Ovaj pokazatelj meri procenat preduzeća koja koriste sredstva za digitalizaciju u opštim radnim/proizvodnim procesima.	Ovaj pokazatelj je izveden iz ankete koju je sprovedla Privredna komora Kosova sa preduzećima koja obuhvataju sledeće sektore: turizam, maloprodaju, proizvodnju i poljoprivredu. U izveštaju ovog istraživanja prikazan je procenat korišćenja alata za digitalizaciju na nivou sektora. Ovde uključena vrednost je jednostavan prosek za četiri gore pomenuta sektora.	25.02% (2021)	35%	45%
		<i>Firme su prezentovale jedan novi proizvod ili inovaciju u procesima u (%)</i>	Svetska Banka	Ovaj pokazatelj predstavlja procenat firmi koje su uvele novi proizvod/uslugu ili inovaciju u procese	Pokazatelj je izveden iz ankete preduzeća, koja je istraživanje na nivou preduzeća. Novi proizvodi/usluge i inovacije procesa su dve odvojene varijable. Pokazatelj ovde predstavlja prosek ove dve varijable.	36.6% (2019)	50%	60%
Obj. 2	2.1. smanjenje jaza sposobnosti na tržištu rada	<i>Kvalitet obuke zaposlenih koji pruža lokalno tržište (1-5)</i>	Indeks konkurentnosti opština (USAID)	Ovaj pokazatelj predstavlja stavove preduzeća o profesionalnom nivou radnika koje nudi lokalno tržište.	Ovaj pokazatelj je izveden iz Indeksa konkurentnosti opština (IKO). IKO metodologija je zasnovana na standardizovanom pristupu Indeksa ekonomskog	3.29	3.9	4.3

					upravljanja iz Azijske fondacije. Podaci su prikupljeni putem ankete 3.337 firmi u 38 opština Kosova. Pitanje: kako ocenjujete kvalitet stručnog osposobljavanja radnika koje nudi lokalno tržište? (1- veoma nizak, 5 - odličan). Osnovna vrednost je prosek odgovora.			
	2.2. porast dostojanstvenog zapošljavanja za žene, mlade i ugroženu kategoriju	<i>Stepen zaposlenosti žena (%)</i>	ASK	Ovaj pokazatelj predstavlja službeni stopu zaposlenosti žena (15-64).	Zvanični podaci o zaposlenosti dobijaju se na osnovu ankete o radnoj snazi. Trenutno se proizvode samo na nivou zemlje, au budućnosti se očekuje da se proizvode i na regionalnom nivou.	16% (TM2 2021)	30%	40%
		<i>Mladi koji nisu uključeni u zapošljavanje, obrazovanju ili na obuci (NEET) (%)</i>	ASK	Ovaj pokazatelj predstavlja mlade ljude koji nisu uključeni u zapošljavanje, obrazovanje ili obuku (NEET), kao procenat od ukupnog broja mladih.	Zvanični podaci za NEET se proizvode na osnovu ankete o radnoj snazi. Trenutno se proizvode samo na nivou zemlje, au budućnosti se očekuje da se proizvode i na regionalnom nivou.	32.5 (TM2 2021)	20%	15%
Obj. 3	3.1. poboljšanje infrastrukture lokalnog prevoza i usluga	<i>Putna infrastruktura (%)</i>	MALS	Ovo područje meri opštinske puteve i prateću infrastrukturu koji su u nadležnosti opštine.	Merenje ovog pokazatelja se vrši preko Opštinskog sistema upravljanja učinkom (OSOU). Pokazatelj obuhvata sledeće tačke: asfaltirani putevi, asfaltirani putevi, putevi u urbanim sredinama sa biciklističkim stazama, putevi sa trotoarima, putevi sa javnom rasvetom, obeleženi putevi i dobro održavani putevi. Za više, pogledajte Izveštaj o učinku opštine.	52% (2021)	60%	70%
		<i>Javni parkinzi (%)</i>	MALS	Ovaj pokazatelj meri javne parkinge na	Merenje ovog pokazatelja se vrši preko Opštinskog sistema	47% (2021)	60%	70%

				raspolaganju za različite kategorije.	upravljanja učinkom (OSOU). Pokazatelj obuhvata sledeće tačke: parkinge i parkinge za motorna vozila, parkinge namenjene taksi vozilima, parkinge rezervisane za osobe sa invaliditetom. Za više, pogledajte Izveštaj o učinku opštine.			
		Javni prevoz (%)	MALS	Ovaj oblast meri pružanje javnog prevoza za građene opštine.	Merenje ovog ipokazatelja se vrši preko Opštinskog sistema upravljanja učinkom (MPMS). Ovaj pokazatelj meri sledeće aspekte: naselja uključena u lokalni javni prevoz, sprovođenje opštinskog plana za lokalni javni prevoz i obeležena stajališta za vozila javnog prevoza. Za više, pogledajte Izveštaj o učinku opštine.	56.6% (2021)	65%	75%
	3.2. obezbeđenje pristupa pratećoj infrastrukturi	Populacija (stanovništvo) s pristupom u javnim vodovodnim sistemima (%)	Regulatorni organ usluga za vode	Ovaj pokazatelj predstavlja procenat stanovništva koji imaju pristup na javnim vodovodnim sistemima	n/a	78% (2020)	92%	95%
		Populacija (stanovništvo) s pristupom u javnim kanizacionim sistemima (%)	Regulatorni organ usluga za vode	Ovaj pokazatelj predstavlja procenat stanovništva koji imaju pristup na javnim kanizacionim sistemima	n/a	65% (2020)	78%	85%
		Stanovništvo sa pristupom na postrojenja obrade otpadnih voda (%)	Regulatorni organ usluga za vode	Ovaj pokazatelj predstavlja procenat stanovništva koji imaju pristup u postrojenima obrade otpadnih voda.	n/a	3 (2020)	45%	60%

	3.3. integrirano upravljanje otpada	<i>Čvrsti komunalni otpad koji se sakuplja i upravlja u kontrolisanim objektima u ukupnom generisanom komunalnom otpadu (%)</i>	Agencija za zaštitu životne sredine Kosova	Ovaj pokazatelj predstavlja procenat prikupljenog i upravljanog u kontrolisanim objektima u ukupno nastalom komunalnom otpadu.	n/a	89.3% (2021)	90%	99%
		<i>(%)Čvrsti komunalni otpad recikliran u ukupno generisanom komunalnom otpadu (%)</i>	GIZ	Ovaj pokazatelj meri tonažu recikliranog komunalnog otpada u odnosu na ukupan komunalni otpad.	Pokazatelj se izračunava tako što se reciklirana tonaža podeli sa ukupnim komunalnim otpadom. Reciklaža uključuje reciklažu materijala, kompostiranje i anaerobnu digestiju. Komunalni otpad se uglavnom sastoji od otpada koji stvaraju domaćinstva, ali može uključivati i sličan otpad koji generišu mala preduzeća i javne institucije, a prikuplja opština.	2-5% (2020)	12%	30%
	3.4. poboljšanje energetske efikasnosti u infrastrukturi	<i>Energetska štednja u infrastrukturi (%)</i>	Opštine	Ovaj pokazatelj meri uštede energije u infrastrukturi opštine u odnosu na troškove kao da nisu preduzete efikasne mere.	n/a	n/a	-30%	-60%
Cilj.4	4.1. održive i efikasne lokalne finansije	<i>Procenat realizacije budžeta (%)</i>	MALS	Ovaj pokazatelj predstavlja troškove u odnosu sa budžetskim planiranjem opština.	Ovaj pokazatelj se proračuna deleći ukupsa trošak opština sa ukupnim planiranim budžetom tokom godine.	85%	90%	100%
		<i>Sopstveni prihodi – lokalni nivo</i>	MFRT	Ovaj pokazatelj predstavlja nivo sopstvenih prihoda koje	n/a	90 mil. EUR	+20%	+30%

				su opštine ostvarile u toku godine.				
	4.2. unapređenje procesa i resursa u planiranju i razvoju lokalnih politika	<i>Stručni nivo lokalnih službenika (1-5)</i>	Indeks konkurentnosti opština (USAID)	Ovaj pokazatelj predstavlja profesionalni nivo lokalnih službenika iz perspektive preduzeća.	Ovaj pokazatelj je izveden iz Indeksa konkurentnosti opština (IKO). IKO metodologija je zasnovana na standardizovanom pristupu Indeksa ekonomskog upravljanja iz Azijske fondacije. Podaci su prikupljeni putem ankete 3.337 firmi u 38 opština Kosova. Pitanje: Kako ocenjujete profesionalni nivo lokalnih funkcionera?	3.36 (2020)	3.8	4.2
		<i>Broj opština sa jedinicama za planiranje i razvoj politike</i>	MALS	Ovaj pokazatelj predstavlja broj opština koje imaju jedinice za planiranje i izradu politika.	n/a	0	19	38
	4.3. poboljšanje usluga i opštinske odgovornosti	<i>Opštinske administrativne usluge</i>	MALS	Ovaj pokazatelj meri javne administrativne usluge, njihovu efikasnost i one koje se nude onlajn ili putem e i odgovornosti	Merenje ovog pokazatelja se vrši preko Opštinskog sistema upravljanja učinkom (OSUU). Podeljen je na tri podoblasti: administrativne usluge tokom godine, administrativne usluge u zakonskim rokovima i onlajn administrativne usluge. Za više, pogledajte Izveštaj o učinku opštine.	81.7% (2021)	85%	95%
		<i>Pokazatelj opštinske odgovornosti (%)</i>	MALS	Ovaj pokazatelj meri nivo opštinske transparentnosti.	Merenje ovog pokazatelja se vrši preko Opštinskog sistema upravljanja učinkom (OSUU). Pokazatelj meri ove tačke: objavljivanje izveštaja o procesima javnih konsultacija; javne rasprave za SOP i budžet, izveštavanje o planu integriteta, rasprava o izveštaju	53.9% (2021)	70%	80%

					internog revizora, učešće građana u javnim konsultacijama, adresiranje preporuka NKR, rasprave o kvartalnim budžetskim izvještajima u SO-a, dokumenti lokalne politike konsultovani sa javnost, objavljivanje obavještenja za održavanje dva javna sastanka, sednice SO-a uz učešće predsedavajućeg, stepen realizacije plana nabavki i blagovremeno usvajanje prijedloga budžeta. Za više, pogledajte Izveštaj o učinku opštine.			
		<i>Opštinske usluge u e-Kosova</i>	MALS	Ovaj pokazatelj predstavlja broj opštinskih usluga koje se pružaju putem e-Kosova.	17	n/a	+100%	+150%
	4.4. osnaživanje partnerstva u za lokalni ekonomski razvoj	<i>Broj projekata sa drugim opštinama van i unutar zemlje</i>	MALS	Ovaj pokazatelj predstavlja broj novih projekata vasn i unutar zemlje tokom godine.	n/a	n/a	+40%	+80%
		<i>Učešće i predvidljivost (1-10)</i>	Indeks konkurentnosti opština (USAID))	Ovaj pokazatelj predstavlja stepen u kojem preduzeća na Kosovu učestvuju u lokalnom donošenju odluka i u kojoj meri smatraju da je vlada otvorena za saradnju sa njima u postizanju zajedničkih ciljeva.	Ovaj pokazatelj je izveden iz Indeksa konkurentnosti opština (IKO). IKO metodologija je zasnovana na standardizovanom pristupu Indeksa ekonomskog upravljanja iz Azijske fondacije. Podaci su prikupljeni putem ankete 3.337 firmi u 38 opština Kosova. Pitanja: Da li ste na vreme obavešteni o izmenama propisa i administrativnih uputstava opštine? (1- nikad, 5 - uvek); Koliko često ste	4.94 (2020)	6	8

					učestvovali u javnim raspravama koje organizuje opština? (1- nikad, 5 - uvek); Koliko često mislite da novi opštinski propisi i administrativne smernice postavljene tokom javnih rasprava štite interese preduzeća? (1- nikad, 5 - uvek); Koliko često očekujete da će se sprovesti opštinski propisi? (1- nikad, 5 - uvek); Da li ste na vreme obavješteni o opštinskim javnim raspravama u vezi sa promenama javnih politika, opštinskih pravila i propisa? (1 - nikad, 5 - uvek)			
--	--	--	--	--	---	--	--	--